

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 6, December 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.962

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 15.09.2020 Kabul Tarihi: 22.10.2020

Atıf Künyesi: Kamelya Tekne, "Polonya Tatarlarının Matbuat Hayatından: Rocznik Tatarski (Tatar Yıllığı)", *History Studies*, 12/6, Aralık 2020, s. 3199-3221.

Polonya Tatarlarının Matbuat Hayatından: Rocznik Tatarski (Tatar Yıllığı)

From the Press Life of Polish Tatars: Rocznik Tatarski (Tatar Yearbook)

Dr. Kamelya Tekne

ORCID No: 0000-0001-7635-2326

Kırklareli Üniversitesi

Öz

Tarihi şekillendiren siyasî koşullar sonucu muhtelif devirlerde anayurtlarından ayrılarak Polonya'ya yerleşen Tatar Türklerinin bu coğrafyadaki geçmişi XIV. yüzyıla uzanmaktadır. Geldikleri bu topraklarda hüsn-i kabûl görmüşler ve millî kimliklerini korumakla birlikte zaman içinde yerel unsurlarla da bütünleşmişlerdir. Polonya'daki Türk-Tatar toplumu iki dünya savaşı arası dönemde organize olmuş bir topluluk olarak varlık göstermiştir. Bu dönemde içtimaî faaliyetlerin bir uzantısı olarak yayıncılık sahasında kendilerine bir alan açmışlardır. Bu alanın içeriğini dolduran yayınlardan biri olan Rocznik Tatarski dergisi Polonya Tatarlarının kültür tarihi ile ilgili en önemli kaynaklardan birini teşkil etmektedir. Çalışmamızın amacı II. Polonya Cumhuriyeti döneminde (1918-1939) yayımlanan Rocznik Tatarski dergisini tanıtarak söz konusu yayın muhitindeki Tatar yazarlar ve yazıları hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler: Rocznik Tatarski, Tatar Yıllığı, Leon Nayman Mirza Kriçinski, Polonya Tatarları, Türk Dünyası.

Abstract

The history of Tatar Turks, who left their homeland and settled in Poland in various periods as a result of the political conditions that shaped the history, presence in this geography XIV. dating back to the century. They were welcomed in these lands from which they came from and, while maintaining their national identity, they also integrated with local elements over time. The Turkish-Tatar society in Poland existed as an organized community in the period between the two world wars. During this period, as an extension of social activities, they opened up a space for themselves in the field of press. Tatar Yearbook, which is one of the publications filling the content of this field, is one of the most important sources about the cultural history of Polish Tatars. The aim of our study is to introduce the Tatar Yearbook journal published in the period of the Second Polish Republic (1918-1939) and to give information about the Tatar authors and their writings in the publication area.

Keywords: Rocznik Tatarski, Tatar Yearbook, Leon Najman Mirza Kryczynski, Polish Tatars, Turkic World.

Giriş

Polonya/Lehistan Tatarları, Polonya/Lehistan Müslümanları, Lehistan-Litvanya Tatarları veya Litvanya Tatarları/Lipkalar tabirleriyle anılan Türk-Tatar toplumunun adlandırılmasındaki birbirinin yerine geçen bu çeşitlilik esasen tarihî ve kültürel alt yapısının çok boyutluluğunu yansıtmaktadır.¹ Litvanya Tatarları veya Lipkalar tabiri bölgeye ilk kez Prens Vitold zamanında gelen dolayısıyla da Tatar Türklerinin yerleşiminin başlangıç dönemi olarak Litvanya Büyük Dükalığının bir parçası olması noktasında siyasî coğrafyaya izafeten kullanılmış bir adlandırmaya işaret etmektedir.² 1569'dan itibaren Lehistan-Litvanya Birliği (Lehistan-Litvanya Milleteyn Topluluğu) adı altında ortaya çıkan yeni siyasî yapının kurulmasıyla³ Tatar Türkleri yönetim ve kültürel bakımdan Lehistan'ın nüfuzu altına girmiştir. Bu bağlamda Polonya/Lehistan Tatarları, Polonya/Lehistan Müslümanları veya Polonya-Litvanya Tatarları tabirlerinin kullanımı da yaygınlık kazanmıştır. Polonyalı tarihçi Olgierd Górka Litvanya/Litva Tatarları tabirinin kullanımının Rus literatüründen kaynaklandığını belirtirken XVI. ve XVII. yüzyıllardaki İslâm kaynaklarında ise Leh Tatarları veya Leh Müslümanları adlarıyla geçtiğini ifade etmiştir. Genellikle Litvanya Tatarı adının kullanılmadığı bu kaynaklara örnek olarak da Risale-i Tatar-ı Leh (1558) ile Peçevî (1625)'yi göstermiştir. Yine Górka'nın bu husustaki bir diğer kanaati de Tatarların kendilerini coğrafi duruma göre değil tâbi oldukları hükümdar sülalesine (Leh hânedanı Yagellon [Jagiellon]) göre konumlandıklarını ifade etmiş olmasıdır. Buna göre eski Lehistan-Litvanya Birliği'nin başında daima Leh soyundan hükümdarların bulunduğunu ve Tatar Türklerinin geleneksel yönetim anlayışı üzere bu noktada hükümdar sülalesinin önem kazandığını belirtmiştir. Górka bu geleneksel anlayışı Cengiz neslinden gelen Kırım hanlarını örnek vermek suretiyle açıklamıştır.⁴

Tatar Türklerinin bölgede koloniler kurmalarına dair ilk bilgiler ise bir Fransisken papazı olan Lukasz Wadding'e ait olup 1324 yılında hazırladığı *Yıllığı*'nda Litvanya'da “*bir Hanın memleketinden gelen ve ibadetlerinde bir Asya dilini kullanan İskitlerin yaşadığını*” bildiren ifadeleridir. Ancak Tatar Türklerinin ekseriyetinin bugünkü Polonya topraklarına yerleşimi Litvanya Büyük Dükalığı [Wielkiego Księstwa Litewskiego] döneminde Büyük Dük Vitold'un Altın Orda Devletine yaptığı seferler sonucu 1397 ile 1409-1411 yıllarında gerçekleşen toplu göçlerle başlamıştır.⁵ Bu dönemde Tatarlar Wilno, Nowogródek, Białystok vilayetlerine yerleşmişlerdir.⁶ Zaman içinde Tatarların Polonya dahilindeki nüfus hareketleri adı geçen merkezler dışına da yayılmıştır. İslâmiyetin en batıdaki temsilcileri olarak özellikle doğu sınır bölgelerinde yaşamışlardır.⁷ Yine XIV. yüzyılın sonlarında Vitold'un Deşt-i Kıpçak ve Kırım civarındaki bölgelere yaptığı akınlar sonucu bir diğer Türk menşeli topluluk olan Karaimleri de Polonya'ya getirdiği bilinmektedir.⁸ Buna göre Türk asıllı iki topluluk olan Tatarların ve Karaim

¹ Bu çalışma dahilinde Polonya Tatarları, Polonya Müslümanları tabirinin kullanımı tercih edilmiştir.

² Stanisław Kryczyński, *Tatarzy Litewscy [Litvanya Tatarları]*, Rocznik Tatarski, Tom III, Warszawa 1938, s. 2-3.

³ Hacer Topaktaş, *Dersaadet'te Son Leh Elçisi: Franciszek Piotr Potocki'nin Elçiliği Ekseninde Osmanlı-Leh Diplomatik İlişkileri ve Uluslararası Boyutu (1788-1793)*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2012, s. xvii.

⁴ Olgierd Górka, “Uwagi Orjentacyjne o Tatarach Polskich i Obcych” [Lehistan ve Gayri Tatarlara Dair Bazı Mülâhazalar], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Wilno 1935, s. 154-155.

⁵ Ananiasz Zajaczkowski, “Polonya'da Türk Menşeli Etnik Unsurlar”, Çev. Zeynep Kerman, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XIX'dan Ayrı Basım, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1971, s. 35; Lucyna Antonowicz Bauer, “Polonya Tatarları”, Çev. Nadir Devlet, *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan'dan Ayrı Basım*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1985, s. 189-190.

⁶ İman Ali Voronoviç, “Kırım-Leh ve Litva Tatarları Arasındaki Kardeşlik”, *Emel*, S. 138, Mayıs 1939, s. 24.

⁷ Bauer, *agm*, s. 193-194.

⁸ Zajaczkowski, *agm*, s. 36.

cemaatinin Polonya'daki varlığının köklerinin Vitold dönemine uzandığını söylemek mümkündür.

Litvanya Dükalığı'na göç eden Tatar Türklerinin ilk dalgasını büyük ölçüde hânedan arasındaki siyasî mücadelelerden ve savaşlardan kaçan soylu aileler ile onların efradı teşkil etmiştir. Diğer bir kısmını ise elçi, rehin veya savaş esiri olarak gelen ve geri dönme imkanı bulamayarak kalanlar oluşturmuştur. Göçler XV. ve XVI. yüzyıllarda da devam etmiştir. Söz konusu yüzyıllarda Polonya'ya gelen Tatar Türklerinin ilk gelen nesiller üzerinde kültürel belleği tazelemek noktasında önemli etkileri olmuştur. Bu dönemde göç edenler beraberinde getirdikleri millî ve tarihî kültürel değerleri, örf ve âdetleriyle ilk yerleşimcilerin anavatanıyla zayıflamış olan bağlarını pekiştirmek suretiyle tekrardan canlandırmışlardır. Bu hususta aralarında yapılan evlilikler önemli bir işlev görmüştür.⁹

Bölgeye gelen Tatar Türkleri eski Lehistan-Litvanya Birliği ile Tatar Hanlıkları (özellikle Altın Orda Devletinin yıkılışından sonra ortaya çıkan hanlıkların en uzun ömürlüsü olan Kırım Hanlığı ile) arasında siyasî, tarihî, kültürel münasebetlerin kurulmasına etki etmişlerdir. Bu durum eski Lehistan-Litvanya Birliğinin 1772'de başlayan 1790 ve 1795 yıllarında devam eden üç aşamalı parçalanmasına kadar devam etmiştir. Kırım Hanlığının 1783'de Rus hâkimiyeti altına girmesi ile aynı akıbete uğrayan her iki bölgedeki Tatar Türklerinin birbirleriyle bağlantıları kesilmiştir.¹⁰ Münasebetlerin yeniden canlanması Çarlık idaresinin Polonya Tatarları ile Kırım Tatarlarını dinî yönden Kırım Müftülüğüne bağlaması dolayısıyla tekrardan başlamıştır. Bu müşterek müftülük statüsü şeklen 1919 yılına kadar devam etmiştir.¹¹ Kırım Tatarları ile Polonya Tatarlarına müşterek müftülük teşkil edilmesinden sonra Polonya Tatarlarının Kırım'daki süvari alaylarında hizmet etmeleri, Kırım'daki Rus idare mekanizmasında çalışmalarını ve XIX. - XX. yüzyılların başlarında aralarında akdettikleri evlenme hareketleri sonucu bu iki kardeş unsurun arasındaki eski bağ yeniden canlanarak güçlenmiştir. Bu gelişmeler Polonya Tatarları ile Kırım Tatarlarının karşılıklı itimatlarını da güçlendirerek önemli sonuçları beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri Polonya Müslümanlarının, Rusya Müslümanlarının 1905-1906 yıllarında yapmış oldukları gizli toplantılarına katılmış olmalarıdır. Diğeri ise yeni bir devrin açıldığını haber veren Kırım'ın kurtuluş hareketlerinde dayanışma içerisinde çalışmalarınıdır. Bu suretle Polonya Tatarlarının mukadderatının Kırım Tatarlarının mukadderatı ile tam bağlı olduğunu göstermişlerdir. 16-21 Ağustos 1906 tarihindeki Rusya Müslümanları Kongresinde Kırım ve Polonya Tatarlarını, bir Polonya Tatarı olan Bahçesaray Belediye Başkanı Mustafa Mirza Davidoviç temsil etmiştir. Kongrede teşkili kararlaştırılan *Müslüman İttifakı* Partisinin programının tespiti amacıyla yapılan toplantıda icra komitesi meydana getirilmiştir. Bu komitenin üyeleri arasında Mustafa Mirza Davidoviç de yer almıştır. Yine Mustafa Mirza Davidoviç 1910'da Kırım'da mektep ve rüştiyelerin ıslahı maksadıyla yapılan toplantıda da rol oynamıştır ve 1912'de Kırım Müftüsü Karaşayskiy ile Müslüman cemaati için seminerler açılması amacıyla teşkil edilen komisyonda birlikte çalışmışlardır.¹² Mustafa Mirza Davidoviç tüm bu faaliyetlerinin yanı sıra İsmail Gaspıralı'nın girişimlerini destekleyen yakın dostlarından da biridir.¹³

Polonya Tatarlarının Kırım Tatarları ile yakın temasları I. Dünya Savaşı ve Rus Devrimi aylarındaki hadiseler aracılığıyla daha da derinleşmiştir. Bu dönemde gerek Kırım gerekse Rusya İmparatorluğuna tâbi diğer Müslüman toprakları ile bağları yeniden kuvvetlenen birçok Polonya

⁹ Bauer, *agm*, s. 189.

¹⁰ Voronoviç, *agm*, s. 24-25.

¹¹ Bauer, *agm*, s. 195.

¹² Voronoviç, *agm*, s. 25.

¹³ Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*, TTK, Ankara 2010, s. 61.

Tatarı Polonya'daki akrabalarını ve mülklerini terk ederek daimî bir surette Kafkasya'ya, İdil-Ural ve Kırım'a yerleşmiştir. Ayrıca Polonya, Litvanya, Belarus ve Ukrayna Tatarları arasında bir cemiyet teşkil edilmiştir. Rusya Müslümanlarının yeni meydana gelen bütün teşkilatları ile temasta bulunan bu cemiyet, Kırım Tatarları ile doğrudan doğruya münasebetlerde bulunmaya çalışmıştır. Bu amaçla Aleksandr Muharski [Aleksander Mucharski]'yi temsilci olarak Kırım'a göndermiştir. Aleksandr Muharski Kırım'da Kurultay (Kırım Milli Parlamentosu) azası ve *Kırım* mecmuasının yazarlarından biri olmasının yanı sıra belediyeçilik işlerinde de önemli rol oynamıştır. Yine bu dönemde Kırım'daki millî harekete karşı geçici Rus hükümetinin sağ unsurları tarafından Odessa'daki Rus idaresine, Kırım Tatar süvari alayı ile Kırım Tatarlarının lideri ve baş müftüsü Çelebi Cihan'ın cepheye gönderilmesi emri verilmiştir. Bu girişim, St. Petersburg'da bulunan Kırım Tatarı temsilciler ile birlikte Polonya Tatarları tarafından protesto edilmiştir. Polonya Tatarlarının Kırım lehine olan bu tarihî nümayişe katılımları sonuç vermiştir ve verilen emir geri alınmıştır. Tatar alayı cepheye gitmemiştir, bütün Kırım halkının hümet beslediği Çelebi Cihan ise serbest bırakılmıştır.¹⁴

Kırım'daki ilk Bolşevik idaresinin son bulmasından sonra Kurultay yeniden toplanarak hükümet teşkili görevini önce Cafer Seydahmet Bey'e sonra da Polonya Tatarı General Süleyman Sulkeviç'e vermiştir.¹⁵ Sulkeviç hükümeti döneminde Kırım'da pek çok Polonya Tatarı yönetim mekanizmasında ve idarî kadrolarda yer almıştır.¹⁶ Makalemizin ana konusu olan Rocznik Tatarski'nin yayıncısı Leon Kriçinski ile ağabeyi Olgerd Kriçinski de hükümet içinde sorumlu mevkilerde bulunmuşlardır. Leon Kriçinski Kırım Hükümeti Kalem Dairesi Müdürlüğünde hizmet ederken Olgerd Kriçinski ise Vilayet Mahkemeler Genel Müdürü olarak görev almıştır. Sulkeviç Hükümeti aynı zamanda Kurultay tarafından yardım ve himaye görmüş olup müşterek faaliyetleriyle Kırım parlamentosunu teşkil ederek Kırım'ı iç savaşın tehditlerinden de korumaya çalışmıştır.¹⁷ Bu anlayış Kırım Tatarlarının siyasî ideolojisini tatbik etmek anlamını taşıması bakımından önem taşımaktadır.

Kırım Tatarlarının seçime hazırlandığı 1919'da Tatar partisi *Millî Fırka*'nın namzetleri arasında yine Polonya Tatarlarının bulunduğu bilinmektedir. Bunlar Yalta havalisinden Olgerd Kriçinski, Kefe mntikasından M. Poltojitski ve Leon Kriçinski, Akmesid'den A. Ahmatoviç ve Ayşe İshakova'dır. Ayşe İshakova'nın da aza olduğu *Kırım Kadınları Merkez Komitesi*'ndeki kadınların faaliyeti sayesinde mektepler, ana mektepleri teşkil olunmuştur. Ayrıca konferanslar düzenlenmiş ve seçim propagandaları yapılmıştır. Seçimlerden önce Akmesid'de bulunan *Leh Yurdu*'ndaki Polonyalıların dahi seçim esnasında Tatar namzetlere oy vermeleri sağlanmıştır. Rus General Denikin Kırım'a hâkim olduğu zaman Polonya Tatarları sol kanaatlere sahip bazı Kırım Tatarlarının hayatını kurtarmış olup devrim yıllarının kaotik atmosferinde aynı kardeşlik

¹⁴ Voronoviç, *agm*, s. 26.

¹⁵ Abdullah Zihni Soysal, *Z Dziejów Krymu - Polityka, Kultura, Emigracja* [Kırım Tarihinden- Siyaset, Kültür, Muhaceret], Wschód, Warszawa 1938, s. 55.

¹⁶ Söz konusu isimler ve görevleri şunlardır: A. Milkovski Paşa (Harbiye Vekili), Aleksandr Ahmatoviç (Adliye Vekili), Yusuf Boğuşeviç (Devlet Emlakı ve Ormanları Müdürü), Bazareviç ve Sobolevski (Kaza Müdürlerinin Başkanı), Semolski (Akmesid Polis Müdürü), Doktor Samolski (Sağlık İşleri Müdürü), Bohdanoviç (Tatar Muallim Seminarı Müdürü), Binbaşı Batoşevski (Hudut Muhafaza İşleri Müdürü), A. Mirza Murziç (Adliye Vekaleti Şube Başkanı ve Vakıf İşleri Başkanı), Poltojitski (Adliye Vekaleti Şikayet Kalemi Müdürü), Başçavuş Poltojitski (Müslüman Alayı Kumandanı)'nin yanı sıra pek çok Polonya Tatarları da belediye ve taşra idarelerinde çalışmışlardır. Leon Kriçinski, M. Poltojitski ve Ayşe İshakova Akmesid Belediye Heyeti azaları arasında yer alırken Cemil Aleksandroviç Yalta Maarif Müdürü olarak Kembitski Aluşta Kooperatifini teşkil etmiştir. Birçok yazar da o dönemin Kırım matbuatında (Kırım mecmuasında ve Millet gazetesi redaksiyonunda) çalışmışlardır. Bkz. Voronoviç, *agm*, s. 27.

¹⁷ Voronoviç, *agm*, s. 27-28.

hisleri ile hareket eden Kırım Tatarları da birçok Polonya Tatarını Bolşeviklere kurban olmaktan korumuştur.¹⁸

Kırım Tatar Millî Parlamentosunun temsilcisi Cafer Seydahmet Bey'in 27 Mayıs 1920 tarihinde Kırım'ın sabık Adliye Bakanı Polonya Tatarı Aleksandr Ahmatoviç'e yazdığı mektuptaki "Leh ve Litva Tatar kardeşlerimize vatanımızın geleceğinin hazırlanması işine yardım ricasıyla müracaatta bulunmaya çoktan karar vermişim. Çoktan beri zalim idareler altında bulunan Kırım'daki kardeşlerimizin inkişaf edemeyen birçok istidatları Lehistan'daki Müslüman kardeşlerimizin ihtiva ettiğini biliyorum. Oradaki (Lehistan'daki) kardeşlerimiz arasında davamız için çalışacak bir iş kadrosu yaratmakla meselemize büyük bir yardımda bulunacaksınız. Bunun meydana getirileceğinden hiç tereddüdüm yoktur." şeklindeki ifadeleri¹⁹ de Polonya Tatarları ile Kırım Tatarları arasında yeniden başlayan ilişkilerin karşılığını bulduğu örneklerdendir.

Anlaşılabileceği üzere tüm bu gelişmeler uzun bir tarihî süreci farklı coğrafyalarda yaşayan iki Tatar unsurun günü geldiğinde ortak ideale yönelik dayanışma içinde hareket ettiklerini göstermesi bakımından fikir edinmemizi sağlar niteliktedir.

Polonya'daki Tatar varlığı ilk devirlerde askerî kabiliyetleri ile ön plana çıkmıştır. Tatarların ilk birkaç nesli etkin bir güç olarak Lehistan ordusunda görev yapmıştır.²⁰ Tatar süvari müfrezelerinin etkin rol oynadığı ve Lehler safında katıldığı Töton şövalyelerine karşı 1410'da Grunwald'da vuku bulan meşhur savaş askerî sahada önemli bir başlangıç olmuştur.²¹ Zamanla Lehistan ordusundaki süvari Tatar askerî gücünü ifade üzere Kıpçak lehçesinde *Ulan* [Ulan] (Oğlan) şeklinde tabir edilen askerî bir terim dahi ortaya çıkmıştır.²² Yeniden kurulan Polonya Cumhuriyeti döneminin elverişli koşulları içerisinde ise Polonya'nın mukadderatında rol oynayan Tatar unsuru askerî sahadaki kabiliyetleri nispetinde ilim ve kültür sahasında da önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu anlamda iki dünya savaşı arası dönemde ağırlık kazanan teşkilatlı içtimâ faaliyetler sonucu âdeta bir çeşit *Tatar Rönesansı* yaşanmıştır.²³ Bu süreçte eğitim ve kültür derneklerinin²⁴ yanı sıra Polonya Cumhuriyeti Müslüman Dinî Birliği [Muzułmański Związek Religijny w Rzeczpospolitej Polskiej] kurulmuştur. Birliğin rehberliğinde, 25-26 Aralık 1925 tarihinde Polonya Tatarları Yakup Şinkeviç'i müftü seçmek suretiyle kendi bağımsız müftülük teşkilatlarını kurmuşlardır.²⁵ Bu gelişmeler sonuç vermiştir ve İslâmiyet Polonya Cumhuriyeti tarafından 26 Ağustos 1936 tarihinde resmî olarak tanınmıştır.²⁶ Yine aynı tarihî süreçte üç önemli Tatar dergisi Polonya'da yayın hayatına başlamıştır. Bunlar

¹⁸ *Agm*, s. 28.

¹⁹ "List Dżafara Sejdameda do Min. Achmatowicza" [Cafer Seydahmet Tarafından Nazır Aleksandr Ahmatoviç'e Hitaben Yazılan Mektup], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 286-287; Aleksander Miśkiewicz, "Achmatowicz Aleksander (1865-1944)", *Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wieku [XX. Yüzyıl Polonya Tatarlarının Biyografik Sözlüğü]*, Agencja Wydawnicza Argi, Ed. Aleksander Miśkiewicz, Białystok 1438/2016, s. 13-14; Voronoviç, *agm*, s. 29.

²⁰ Marek M. Dziekan, "Polnische Orientalisten Tatarischer Herkunft in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts"[20. Yüzyılın İlk Yarısında Tatar Kökenli Polonyalı Oryantalistler], *Rocznik Orientalistyczny*, T. LXVI, Z. 2, 2013, s. 5-6.

²¹ Zajączkowski, *agm*, s. 36.

²² Kryczyński, *agm*, s. 74, 139-142.

²³ Dziekan, *agm*, s. 5-6.

²⁴ Kryczyński, *agm*, s. 54.

²⁵ Henryk Jankowski, "Jakub Szynekiewicz", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 18, 2 (2011), s. 62; Agata S. Nalborczyk, "Muslims in Poland: Their Origin, History and Organization of Religious Life", *Balkanlarda İslâm Mîadı Dolmayan Umud: Türkistan'dan Balkanlara*, C. II, Ed. Muhammet Savaş Kafkasyalı, TİKA, Ankara 2016, s. 434.

²⁶ Bauer, *agm*, s. 195.

Przeгляд Islamski [İslâm Dünyasına Bakış], Życie Tatarskie [Tatar Hayatı] ve Rocznik Tatarski [Tatar Yıllığı]'dir.²⁷

1- Rocznik Tatarski'nin Yayıncısı Leon Nayman Mirza Kriçinski

Leon Nayman Mirza Kriçinski, Polonya'da yaşayan Tatar Türklerinin millî ve içtimaî sahada ileri gelen simalarından olup Polonya çapında tanınmış bir şahsiyettir. 1887'de Polonya'nın doğusundaki Nowogródek'de²⁸ dünyaya gelmiştir. Millî ruh ve muhit içinde yetiştiği zadedân bir Türk ailesi olan Mirza Nayman soyundan gelmektedir.²⁹ Ailenin Polonya'ya XV. yüzyılda yerleşen en eski Tatar Türklerinden olduğu bilinmektedir. Asil bir aileye mensup olmanın bir göstergesi olarak Kriçinskiler Radwan aile armasını kullanmıştır.³⁰

St. Petersburg'da hukuk tahsili almıştır. Buradaki talebelik yıllarında Çarlık aleyhtarı hareketlerin içinde yer almıştır. Rus üniversitelerinde okuyan Polonya ve Litvanyalı Türk talebeler arasında millî şuuru canlandırmak amacıyla 1907'de St. Petersburg'da Litvanya Tatar Talebe Cemiyeti'ni kurmuştur. Aralarında kız öğrencilerin de bulunduğu 20 kişiden oluşan bu cemiyetin faaliyetleri 1910 yılına kadar devam etmiştir. Cemiyetin üyeleri arasında 1917'den itibaren Kırım'da millî maarif işlerinde çalışacak olan Ayşe İshakova, Leon Kriçinski'nin ağabeyi Olgerd Nayman Mirza Kriçinski ve 1925'de Polonya Tatarları tarafından müftü seçilecek olan Yakup Şinkeviç gibi isimler yer almıştır. Cemiyet çift yönlü bir faaliyet alanı belirlemiştir. Bir taraftan Polonya ve Litvanya'da yaşayan Tatar Türkleri arasında Türk harsını canlandırmaya çalışırken diğer taraftan da Kırım, Kafkasya, Türkistan, İdil-Ural Türklerinin millî mücadeleleriyle temaslar kurmak suretiyle Rusya Türklerinin millî mücadelelerine destek olarak katkı sağlamışlardır. Leon Kriçinski 1911'de tahsilini tamamlayarak mezun olmuştur.³¹ 1912'de kısa bir süreliğine bulunduğu Varşova'da Yoksul Müslümanlara Yardım Cemiyeti [Stowarzyszenia Pomocy Biednym Muzułmanom]'nin kurucuları arasında yer almıştır ve aynı zamanda cemiyetin sekreterlik görevini de üstlenmiştir. Varşova merkezli olup sosyal hizmetleri merkeze alan bu cemiyetin temsilcileri arasında Kırım, İdil boyu, Kafkasya kökenli Rusya Türkleri de yer almıştır.³²

Hukuk tahsilinin yanı sıra 1907-1917 yılları arasında Polonya ve Litvanya'da yaşayan Türk-Tatar toplumunun geçmişini aydınlatmak üzere ilmî ve tarihî araştırmalar yaparak ulaşabildiği tüm materyalleri toplamıştır. Bu uzun mesainin sonucunda 1917'de "Lehistan, Litvanya, Belarus ve Ukrayna Tatarlarının Tarihine Ait Bibliyografik Materyaller" adlı eseri yayımlanmıştır.³³

1917 Rus Devrimi yıllarında kendisini tamamen millî ve siyasî hareketlere adanmıştır. 1918 yılının başlarına kadar yani devrimin en hararetli devresinde Petrograd'da bulunarak buradaki Müslüman Kulübünün temsilcisi sıfatıyla öncelikle Müslüman Muhafız Alayı'nın ardından da Lehistan, Litvanya, Belarus ve Ukrayna Tatarları İttihadı Cemiyeti'nin kurulmasına ve

²⁷ Kryczyński, *age*, s. 54.

²⁸ Kimi araştırmacılar Leon Kriçinski'nin 25 Eylül 1887/Wilno doğumlu olduğu bilgisini vermektedir. Bkz. Selim Chazbijewicz, "Leon Najman Mirza Kryczyński", *Rocznik Tatarów Polskich*, seria 2, Tom I (XV), 2014, s. 161; Aleksander Miśkiewicz, "Kryczyński Najman-Mirza Leon (1887-1939 lub 1940)", *Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wieku*, Agencja Wydawnicza Argi, Ed. Aleksander Miśkiewicz, Białystok 1438/2016, s. 93.

²⁹ Kırmılı Yigit [Edige Kırmal], "Acıklı Bir Kayıp Daha", *Emel*, S. 149, Nisan 1940, s. 9.

³⁰ Chazbijewicz, *agm*, s. 161-162.

³¹ Kırmılı Yigit, *agm*, s. 10; Chazbijewicz, *agm*, s. 162.

³² Leon Najman Mirza Kryczyński, "Tatarzy Polscy a Wschód Muzułmański", *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 74; Chazbijewicz, *agm*, s. 162.

³³ Bkz. Leon Konstantinoviç Kriçinski, *Bibliografiçeskie Materialı o Polskich, Litovskih, Ukrainskih i Belorusskih Tatarah*, Petrograd 1917.

faaliyetlerine katkıda bulunmuştur. Bu cemiyet Bütün Rusya Müslüman Kongresine vekiller göndermiş ve Rusya Türklerinin millî ve siyasî hamlelerine katılmıştır.

Leon Kriçinski 1918 yılının başlarında Kırım'a gelmiştir ve Kırım Türklerinin millî kurtuluş hareketi içinde yer almıştır. General Süleyman Sulkeviç [Maciej Sulkiwicz] hükümetinde Başvekalet Kalem Dairesi Müdürlüğü görevinin yanı sıra siyasî, ilmî ve yayıncılığa dair işlerle de meşgul olmuştur. Kırım Tatar Millî Parlamentosunda Millî Fırka listesinden aday gösterilmiş ve aynı zamanda Kurultay ve Kırım Hükümeti'nin kanuna ait ıslahat işlerine de faal bir surette katılmıştır. Bu devrede Polonya ve Litvanya'da yaşayan Türk- Tatar toplumunun tarihine dair ikinci eserini yayımlamıştır. Hatta bu süreçte o zamana kadar istifadeye kapalı olan Rus arşivlerine girmeyi başararak Kırım'ın Rus hâkimiyeti altında geçirdiği facialı sürece dair vesikalara ulaşmış, "Mahkûm Milletler İllerinde Rus Siyaseti" adlı eserini vesikalara dayalı surette yayına hazırlamıştır. Fakat Sulkeviç Hükümetinin tasfiyesi üzerine takibata uğraması sonucu çalışmalarına ara vererek Azerbaycan'a gitmiştir.³⁴

Azerbaycan'da da Hükümet Kalem Dairesi Müdürlüğü ve Kanunlar Mecmuası başyazarlığı görevini üstlenmekle beraber bir taraftan da millî ve siyasî sahada ilmî araştırmalarına devam etmiştir. Kırım'da başlamış olduğu "Mahkûm Milletler İllerinde Rus Siyaseti" adlı eserini Azerbaycan'da tamamlamış ve burada iki cilt halinde yayımlamıştır. Eserin birinci cildi "Kırım Tatarlarının Maruz Kaldıkları Dinî Baskıların Tarihine Dair" başlığını taşımakta olup 354 sayfadan ibarettir. Aynı cilt merhum Numan Çelebi Cihan'a ithaf edilmiştir. Serinin ikinci cildi ise Kırım Türklerinin din, kültür ve maarifi konusunda emperyalist Rus siyasetinin iç yüzünü arşiv vesikalari nezaretinde somut delillerle gösteren bir niteliğe sahiptir.³⁵ Leon Kriçinski Azerbaycan'da "Mavera-i Kafkasya'da Rus Hükümetinin Siyasî Tarihine Dair Vesikalari" adlı Azerbaycan tarihine dair önemli bilgiler içeren bir başka eserini de yayımlamıştır.

1920'de Bolşevik işgaline uğrayan Azerbaycan istiklâlini kaybetmiştir. Süleyman Sulkeviç ise öldürülmüştür. Leon Kriçinski, Adalet Bakan Yardımcılığı görevinde bulunan ağabeyi Olgerd Kriçinski ile faaliyet imkanı bulamayarak Polonya'ya dönmüştür.³⁶ Bağımsız Polonya'nın yeniden doğduğu bu dönemde Polonya'da savaş yıllarının (I. Dünya Savaşı ve Bolşeviklerle savaş) maddi-manevi olumsuz izleri söz konusudur. Bu atmosferde Polonya'daki Türk-Tatar toplumunun sıkıntılarını azaltmak üzere içtimaî işlere odaklanmıştır. 1925 yılında Polonya'da yaşayan Türk-Tatar toplumu arasında müftülük meselesi gündeme gelmiştir. Buna göre müftü seçimi gerçekleşmiş ve Polonya Cumhuriyetinde Yaşayan Türklerin Maarif ve Kültür İttihadı Cemiyeti kurulmuştur. Üç yıl içerisinde Wilno, Nowogródek, Białystok, Polesie ve Warszawa şehirleri başta olmak üzere bu cemiyetin 20 kadar şubesi açılmıştır. Cemiyet 1928 yılında Polonya'da umumî bir kongre düzenlemiştir. Kongrede Polonya Türklerinin eğitim ve kültür hareketlerini düzenleyen yüksek yetkili bir merkezi şura seçilmiştir. Bütün bu gelişmelerde faal bir rol oynayan Leon Kriçinski 1929'da Polonya Türkleri Maarif ve Kültür Birliği Şurası'nın üyesi olmuştur. 1931-1932 yıllarında bu birliğin Wilno şubesinin başkanlığını yapmıştır. 1938'de ise merkezî şuranın başkanı olmuş ve hayatının sonuna kadar bu görevde kalmıştır.³⁷

Leon Kriçinski Polonya'da içtimaî sahada gerçekleştirdiği pek çok girişimiyle millî hizmetlerde bulunmuştur. 1919'da Wilno'da kurulan Türk Millî Arşivi [Tatar Arşiv ve Millî Müzesi]'nin, hayatının sonuna kadar başında bulunmuştur. Hem müze hem de arşiv kimliğine

³⁴ Kırımlı Yigit, agm, s. 10-11; Chazbijewicz, agm, s. 162.

³⁵ Bkz. Arslan Kriçinskiy, *Oçerki Russkoy Politiki na Okrainah: K Istorii Religioznh Prîtesnenny Krimskih Tatar*, Prilojenie: Sekretnie Dokumenti, Ç. 1, Baku 1919; *Oçerki Politiki Rossiyskogo Tsarizma na Okrainah*, Ç. 2, Baku 1920.

³⁶ Chazbijewicz, agm, s. 163.

³⁷ Kırımlı Yigit, agm, s. 12-13.

sahip bu kurum bünyesinde XV. ve XVI. yüzyıllara ait kıymetli vesikaları barındırmıştır. Ayrıca Polonya matbuatında gerek Türk dünyasıyla gerekse Polonya Tatarları ile ilgili yayınları söz konusudur. Polonya’da özellikle millî matbuatın kurulması idealini de taşıyarak faaliyet göstermiştir. Bu yolda ilk girişimi 1930’da Varşova’da Przegład Islamski dergisini kurmasıdır. 1932’de ise Rocznik Tatarski dergisini yayımlamıştır. Hem yayıncısı hem de yazarlarından biri olarak bu derginin Leon Kriçinski’nin en sevdiği eseri olduğu bilinmektedir.

Leon Kriçinski Rocznik Tatarski’nin yanı sıra Polonya’da yayımlanan Zycie Tatarskie ve Przegład Islamski gibi diğer dergiler ile Wilno’da yayımlanan Słowo gazetesine de yazılarıyla katkı sağlamıştır.³⁸ Ayrıca Varşova’daki Şark Enstitüsü’nün yayın organı olan ve üç aylık periyotlarla yayımlanan Wschód-Orient [Şark] ile daimî bir işbirliği içinde olduğu bilinmektedir.³⁹ Ayrıca 1935’de “Lehistan Tatarlarına Dair Bibliyografya” adlı eseri yayımlanmıştır. Bu eser içeriği ve kaynakların zenginliği açısından 25 yıllık bir araştırmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Leon Kriçinski 1937’de içtimaî faaliyetinin 25. yılı münasebetiyle Wilno Camiinin tarihi hakkındaki eserini kaleme almıştır.⁴⁰ 1938’de Kırım üzerine yazdığı “Mahkûm Milletler İllerinde Rus Siyaseti” adlı eserinin Lehçe nüshasını hazırlamıştır. Cafer Seydahmet Bey’in ilk sözünü yazdığı bu eser savaş dolayısıyla yayımlanamamıştır.

Leon Kriçinski hayatının tamamını millî faaliyetlere adanmıştır. Gerek içtimaî hizmetler gerekse ilmî boyutlu olan bu faaliyetlerine istinaden Edige Kırimal, Onu Polonya’da yaşayan Kırım Türklerinin Gaspıralısı tabiriyle anmanın yerinde olacağını söylemiştir. Özellikle Kırım istiklâl davasının destekçisi olarak bu davanın temsilcileri ile daimî surette temaslarda bulunmuştur. Mesleki anlamda ise hukukçu kimliğiyle önce Zamość ardından da Gdynia şehir mahkemelerinin başkan yardımcılığı makamına kadar yükselmiştir. Aynı zamanda Polonya Şarkiyat Cemiyeti’nin faal üyelerinden biri olmuştur. Buradaki hizmetleri Polonya hükümeti tarafından da takdirle karşılanmış ve altın madalyalarla mükâfatlandırılmıştır.⁴¹ Gerek ilmî gerekse neşriyat sahasındaki hizmetlerinden dolayı da Polonya Edebiyat Akademisi tarafından kendisine 1936’da gümüş nişan verilmiştir.⁴² İslâm dünyasına yapmış olduğu hizmetlerden dolayı da Fas sultanı tarafından altın nişan ile takdir edilmiştir.

Leon Kriçinski Polonya-Almanya savaşı başladığı sırada Gdynia’da görev yapmakta olup Gdynia’nın Alman ordusu tarafından işgali üzerine Gestapo nezaretinde Danzig’e götürülen yüz Polonyalı rehinenin arasında yer almıştır. Danzig’de bulunduğu dönemde Edige Kırimal’a 27.10.1939 tarihli bir mektup göndermiştir. Mektupta Polonya’da bulunan Türk hadimlerinden Mehmet Emin Resulzâde ve Ayaz İshakî Beylerin akıbetlerini sormuştur. Bu mektup kendisinden alınan son haber olmuştur. Kısa süre sonra Gdynialı Polonyalılar ile Alman işgal kuvvetleri arasında çıkan anlaşmazlık sonucu kurşuna dizilen rehinelere arasında Leon Kriçinski’nin olduğu da bilinmektedir.⁴³

2- Rocznik Tatarski Hakkında

Rocznik Tatarski *Polonya Cumhuriyeti Hars ve Temeddün Cemiyeti Türkleri Merkez Heyeti*’nin yayın organıdır. Derginin yayımlanmış üç cildi mevcuttur. Birinci cildi 1932’de Wilno’da,

³⁸ Agm, s. 13-14.

³⁹ Chazbijewicz, *agm*, s. 164.

⁴⁰ “Leon Kryczyński (W 25-lecie Działalności Społecznej i Literackiej)”, *Przegład Islamski*, Styczeń-Wrzesień 1-3, Warszawa 1937, s. 2; Söz konusu eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Leon Kryczyński, *Historia Meczetu w Wilnie (Próba Monografii)*, Nakładem Przegładu Islamskiego, Warszawa 1937.

⁴¹ Kırımlı Yigit, *agm*, s. 15-17.

⁴² Chazbijewicz, *agm*, s. 164; Kırımlı Yigit, *agm*, s. 16.

⁴³ Kırımlı Yigit, *agm*, s. 17.

ikinci cildi 1935’de Zamość’da basılmıştır. İlk iki cilt bir makaleler toplusu özelliğini taşımaktadır. Üçüncü cildi ise 1938’de Polonya-Litvanya Tatarlarının tarihi ve etnografyasına dair bir monografi çalışması niteliğindedir. Stanisław Kriçinski tarafından hazırlanan üçüncü cilt “Litvanya Tatarları” adıyla Varşova’da basılmıştır.⁴⁴ Leon Kriçinski’nin düzenlemesine göre Rocznik Tatarski’nin dördüncü cildi 1940’da, beşinci cildi 1941’de yayımlanmak üzere planlanmıştır. Hatta dördüncü cilt Türk dünyasına ayrılmış olmakla birlikte Kırım’a dair pek çok vesikayı da ihtiva edecek şekilde yayımlanmak üzere hazırlanmıştır.⁴⁵ Olgerd Kriçinski’nin Çalışma ve Ekonomi Bakanlığı’ndan 1.500 PLN⁴⁶ fon temin etmek suretiyle hazırlanan bu son cilt, Kasım 1939’da Sovyet güçleri tarafından yok edilmiştir.⁴⁷ Leon Kriçinski’nin beşinci cildi ise tamamıyla Kırım’a tahsis etmek tasavvurunda olduğu bilinmektedir. Ancak II. Dünya Savaşı’nın başlaması ve Leon Kriçinski’nin beklenmeyen ölümü derginin yayın hayatını sekteye uğratmıştır.⁴⁸

1932 (C. I) ve 1935 (C. II) sayılarının iç kapak sayfalarında “*Lehistan Türklerinin Tarih, Hars ve Hayatına Dair İlmî, Edebî ve İçtimaî Mecmuâ*” başlığıyla kimliğini bir dergi olarak tanımlamıştır. Yine iç kapakta “*Mecmuamızda münteşir makaleleri iktibasen diğer bir kitapta neşri için memba-ı aslını göstermek şartıyla müsaade-i ruhsat olunur.*” ifadesi ile yayın ilkesini açıklamıştır. Kendisini bir dergi olarak tanımlasa da basıldığı yıl aralıkları itibariyle periyodik olmayan ve ağırlıklı olarak Polonya Tatarlarının tarihî geçmişine dair akademik yazıları içeren bir tür yıllık (almanak) vasfını taşıdığı görülmektedir. Sadece 1935 yılına ait bir özellik olarak her makalenin sonunda konuya dair Fransızca kısa bir özet verilmiştir.⁴⁹ Bunun sebebi kanaatimizce o yıllarda Fransa’nın tıpkı Polonya gibi *Promete* hareketine destek veren merkezlerden biri olmasının etkisidir. Öyle ki Promete teşkilatının siyasî merkezi Varşova’da, kültür merkezi ise Paris’te bulunmaktaydı.⁵⁰

1932 tarihli birinci cilt 364 sayfadan ibaret 1000 adet, 1935 tarihli ikinci cilt 515 sayfadan ibaret 250 adet, 1938 tarihli üçüncü cilt ise 318 sayfadan ibaret olup 500 adet basılmıştır.⁵¹ Sınırlı malî imkanlar ve Türk-Tatar toplumunun alim gücünün yetersizliği sebebiyle bu geniş hacimli derginin 1932’den sonraki nüshalarının baskı adedi azalmıştır. Ayrıca malî koşullar yayının dergi kimliğine rağmen sistematik şekilde basılmasına engel teşkil etmiştir.

Aynı dönemde yayımlanan diğer Müslüman-Tatar dergilerine nispetle verdiği yüksek düzeydeki akademik bilgilerin güvenilirliği sebebiyle Tatarların yoğun olarak yaşadığı doğu sınır bölgelerindeki okul kütüphanelerinin koleksiyonlarında Rocznik Tatarski’nin bulunması tavsiye edilmiştir.⁵²

⁴⁴ Bkz. Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932; Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935; Stanisław Kryczyński, Tatarzy Litewscy, Rocznik Tatarski, Tom III, Warszawa 1938.

⁴⁵ Kırımlı Yigit, agm, s. 15.

⁴⁶ Polonya’nın para birimi: PLN-Polish Zloty (zł).

⁴⁷ Urszula Wróblewska, “Czasopisma Tatarskie Jako Źródło do Analizy Oświaty Tatarów w Latach 1918–1939” [Tatar Eğitimi Analiz Etmek İçin Bir Kaynak Olarak 1918-1939 Yıllarında Tatar Dergileri], *Addenda do Dziejów Oświaty. Z Badań nad Prasą Drugiej Rzeczypospolitej* [Eğitim Tarihine Zeyilname. İkinci Polonya Cumhuriyeti Basını Üzerine Yapılan Araştırmalardan], Red. I. Michalska I.- G. Michalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 283.

⁴⁸ Kırımlı Yigit, agm, s. 15.

⁴⁹ Bkz. Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932; Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935; Stanisław Kryczyński, Tatarzy Litewscy, Rocznik Tatarski, Tom III, Warszawa 1938.

⁵⁰ A. Ahat Andican, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya*, Doğan Kitap, İstanbul 2009, s. 444.

⁵¹ Bkz. Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932; Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935; Stanisław Kryczyński, Tatarzy Litewscy, Rocznik Tatarski, Tom III, Warszawa 1938.

⁵² Wróblewska, agm, s. 285-286.

Makalelerin Leh dilinde basıldığı Rocznik Tatarski resimli bir dergidir. 1932 ve 1935 yıllarının dış kapaklarında kullanılan ‘süvari Tatar askeri’ görseli ise Polonya Tatarlarının bozkırdaki tarihî geçmişinin imgesel yansıması olarak anlamlı bir tercih olarak kullanılmıştır.

Editörlüğünü ve başyazarlığını Leon Kriçinski’nin yaptığı Rocznik Tatarski’nin ortaya çıkmasına katkı sağlayan bir de yayın kurulu bulunmaktadır. Yayın kurulunda karşılaştığımız isimlerden kimilerinin sayılara göre farklılık arz ettiği görülmektedir. Buna göre 1932 yılının yayın kurulu Aleksandr Ahmatoviç oğlu Konstantin (Wilno), Davut Janoviç Çainski (Słonim), Leon Nayman Mirza Kriçinski (Wilno), Olgerd Nayman Mirza Kriçinski (Wilno), Süleyman Murza Murziç (Nowogródek); 1935 yılının yayın kurulu Mustafa Aleksandroviç (Kahire), Leon Nayman Mirza Kriçinski (Gdynia), Olgerd Nayman Mirza Kriçinski (Warszawa), Edige Şinkeviç (Wilno), Ali İsmail Voronoviç (Kair [Kahire]); 1938 yılının yayın kurulu Mustafa Aleksandroviç (Jeruzolima), Leon Nayman Mirza Kriçinski (Gdynia), Olgerd Nayman Mirza Kriçinski (Warszawa), Edige Şinkeviç (Wilno), Ali İsmail Voronoviç (Warszawa)’den oluşmaktadır.⁵³

Rocznik Tatarski’nin 1932 ve 1935 yıllarındaki sayıları zengin bir yazar kadrosuna sahiptir. Polonyalı Tatar yazarlar ağırlıklı olmak üzere Mehmet Emin Resulzâde, Ayaz İshakî, Cafer Seydahmet (Kırım), Abdullah Zihni (Soysal) gibi Türk dünyasının tanınmış simaları olan ve muhacerette millî istiklâl mücadelelerini veren [promete temsilcileri] isimlerin yazılarıyla dergiye katkıları söz konusudur.⁵⁴ Bunlar arasında M. E. Resulzâde’nin Polonya’daki Tatarlar hakkında çok sempatik ve sıcak bir üslûpla kaleme aldığı bir karşılama konuşması üslûbundaki “Aleyhim Selâm!” başlıklı yazısının içeriği başlığının taşıdığı sembolik anlam itibarıyla da anlaşılacağı üzere Polonya Müslümanları kavramının Tatarlar ile eş anlamlı hale geldiğini açıklar niteliktedir. M. E. Resulzâde aynı zamanda yazısında promete hareketinin temsilcilerinden biri olarak Azerbaycan’ın ve diğer Müslüman Kafkas milletlerinin bağımsızlık mücadelesini tanıtmıştır.⁵⁵ Ayrıca derginin içeriğinde Polonya’nın önde gelen tarihçilerinin ve şarkiyatçıların makalelerinin varlığı yerel ilmi çevre ile de yakın bir işbirliği kurulduğuna işaret etmektedir. Bu akademik çevre Tadeusz Kowalski, Olgierd Górk, Juljan Talko-Hryncewicz, Tadeusz Stanisz, Tadeusz Strykiewicz-Korzón, Stanisław Dziadulewicz, Józef Korycki, Mihał Rawita-Witanowski, Michał Żdan gibi isimlerden oluşmaktadır.⁵⁶ Diğer taraftan Rusya’dan göç eden

⁵³ Bkz. Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. xiii; Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935, s. x; Stanisław Kryczyński, Tatarzy Litewscy, Rocznik Tatarski, Tom III, Warszawa 1938, s. vi.

⁵⁴ Bkz. Ayas Ishaki, “Narodowe Zadanie Polskich Tatarów” [Lehistan Tatarlarının Millî Gayesi], Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 195-199; Mamed Emin Resulzade, “Aleyhim Selâm!”, Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 206-208; Abdullah Zihni, “Kilka Jarłyków Tatarskich z Czasów Jana Kazimierza” [Kral Jan Kazimir Devrine Ait Kırım Hanlarının Birkaç Yarığı], Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 209-214; Abdullah Zihni, “Z Dziejów Korespondencji Dyplomatycznej Między Krymem a Polską w XVII w.” [XVII. Yüzyılda Lehistan İle Kırım Arasında Siyasî Muhaberelelerden Bir Parça], Rocznik Tatarski, Tom II, Wilno 1935, s. 400-406.

⁵⁵ Resulzade, *agm*, s. 206-208.

⁵⁶ Bkz. Tadeusz Kowalski, “Nieco o Wpływie Tureckim na Język Polaków z Adampola” [Polonezköylü Lehlerin Lisanına Türkçenin Tesiri Hakkında], Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 21-33; Tadeusz Strykiewicz-Korzón, “Szkic Historyczny o Tatarach Litewskich w Mińsku Litewskim i Jego Okolicach” [Nefsi Minsk ve Civarında Sakin Lehistanlı Türklerin Muhtasar Tarihi], Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 165-179; “Wyprawa Partyzancka Pułkownika Stefana Grabowskiego na Białoruś w 1794 r.” [Miralay Stefan Grabovski’nin 1794’de Belorus’a Yaptığı Partizan Seferi], Rocznik Tatarski, Tom II, Wilno 1935, s. 327-350; Mihał Rawita-Witanowski, “Tatarzyn Temruk-Szymkowicz Indygeną Polskim” [Temruk Şimkoviç Petihorski Nam Tatarın Leh Zadeğanlığı Payesiyle Taltifi], Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 180-183; Juljan Talko-Hryncewicz, “Tatarzy Litewscy a Eurazjanizm” [Litvanya Tatarları ve Avrasyанизm], Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935, s. 131-137; Olgierd Górk, “Uwagi Orjentacyjne o Tatarach Polskich i Obcych” [Lehistan ve Gayri Tatarlara Dair Bazı Mülâhazalar], Rocznik Tatarski, Tom II, Wilno 1935, s. 145-198; Tadeusz Stanisz, “Antoni Muchliński, Orjentalista Polski, 1808-1877” [Lehistan Müsteşiriki Antoni Muhlinski, 1808-1877], Rocznik Tatarski, Tom II, Wilno 1935, s. 302-326; Stanisław Dziadulewicz, “Notatki Heraldyczne” [Aile Armalarına Dair Notlar], Rocznik Tatarski, Tom II, Wilno 1935, s. 395;

Kuzey Kafkasyalı Wassan-Girej Dżabagi [Vassan Giray Cabağı], Chodźija Muchammed Gajan Wajsow [Hoca Muhammed Ayan Vaisov] ve V. J.[V.Y.] kısaltmasını kullanan Veli Bek Jedigar'ın adlarına da rastlıyoruz.⁵⁷ Bu yazar kadrosu içerisinde iki Karaim Türkü Dr. Hacı Sereya [Süreyya] Şapsal (Wilno Karaim Cemaatinin dinî lideri) ile Ananiasz Zajączkowski de bulunmaktadır.

1932 yılının içeriği yayın kurulunun önsözüyle başlamak suretiyle “*Kısm-ı Umumi*”, “*Makaleler*”, “*Muhtelif Fıkra ve Malzemeler*”, “*Tenkitle ve Kitabiyat*”, “*Havadis ve Şuunaf*”, “*Edebiyat Kısmı*” şeklinde 1935 yılı yine yayın kurulunun önsözü ile açılarak “*Makaleler*”, “*Muhtelif Yazılar*”, “*Malzemeler*”, “*Tenkitle ve Kitabiyat*”, “*Kronik*”, “*Edebiyat Kısmı*”ndan oluşan altışar bölüm halinde kategorize edilmiştir. Her iki sayının içeriğinde kullanılan resimler için ayrı birer fihris de oluşturulmuştur.⁵⁸

3- Rocznik Tatarski'nin Muhtevası

İlk iki cildi bir makaleler toplusu olma özelliğini taşıyan Rocznik Tatarski'nin 1932 yılı Litva prensi Vitold, 1935 yılı Mareşal Pilsudski [Józef Klemens Piłsudski] hakkında verilen malumat ile açılmıştır. Bu başlangıç metinleri Polonya Tatarlarının nezdinde bu şahsiyetlerin sahip olduğu saygın mevki itibarıyla sembolik bir değer taşımaktadır. Vitold'un hâkimiyet devri Tatar Türklerinin Polonya topraklarına kitlesel bir şekilde yerleşmeye başladıkları zaman dilimidir. Vitold Tatar Türklerinin içtimaî durumlarını düzenleyen bir siyaset sergilemiş ve onların temsilcisi olan aksakallı Tatarları kendi sofrasında ağırlayarak onlarla birlikte yemek yiyecek kadar teveccüh göstermiştir. O dönem Avrupa'nın hiçbir yerinde görülmeyen bu âdet sebebiyle Vitold'a karşı ters bakıldığı dahi bilinmektedir.⁵⁹ Bu başlangıç dönemine istinaden Tatar Türklerinin 1519'da Kral I. Sigismund'a gönderdikleri notada “Hatırası şanlı Vitold artık yaşamıyor. O, bize HZ. Muhammed'i unutmamızı emretmedi ve biz gözlerimizi mukaddes yerlere -Mekke ve Medine'ye- çevirdiğimiz zaman, onun adını, kendi halifelerimizin adları gibi tekrarlıyoruz.” demek suretiyle aradan geçen zamana rağmen Polonya Tatarlarının Vitold'a karşı besledikleri hürmet ifade edilmiştir.⁶⁰ Bu yönüyle açılış metni, Vitold'un Tatar Türklerinin etnik, dinî ve kültürel farklılıklarına tam manasıyla gösterdiği saygı ve hoşgörü üzerine kurulu bir başlangıç yazısıdır.⁶¹

1935 yılının açılış metninin konusu aynı yıl vefat eden Polonya'nın millî kahramanı Mareşal Pilsudski (1867-1935)'dir. Pilsudski Leh istiklâl davasının ideoloğu, Polonya ordusu ve devletin kurucusudur.⁶² Ayrıca 1920'de Bolşevik akımını Varşova kapılarında durdurarak sadece Polonya'yı değil bütün Avrupa'yı bir felaketten kurtarmıştır. Bu yönüyle Polonya halkının ruhunda Polonya'nın büyük kurtarıcısı olarak kutsal bir yere sahip olduğu gibi Türk dünyasının meselelerine dair göstermiş olduğu alaka ve destek itibarıyla Sovyet esaretinde

Józef Korycki, “Kruszyniany” [Kruşynyanı], Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935, s. 421-422; Michał Żdan, “Kilka Słów o Śladach Tatarszczyzny na Terytorjum Wojewodztwa Lwowskiego” [Lvov Voyvodahğı Hududu Dahilinde Tatarcılık İzleri Hakkında Birkaç Söz], Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935, s. 396-399.

⁵⁷ Bkz. V. J., “Pułk Tatarski Ulanów Imienia Mustafy Achmatowicza (1919-1921)” [Mustafa Ahmatoviç Adını Taşıyan Tatar Süvari Alayı (1919-1921)], Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 152-164; Wassan Girej Dżabagi, “Statystyka Oraz Jedność Geograficzna i Duchowa Islamu” [İslâm Akvamının İstatistiki ve Ruhani İttihadı], Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 200-205; Chodźija Muchammed Gajan Wajsow, “Wajsow, Wajsowcy i Stosunek do nich Lwa Tołstoja” [Leon Tolstoy-Vaisov ve Vaisiler Münasebatı], Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 215-221.

⁵⁸ Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. vii-x; Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935, s. vii-x.

⁵⁹ Górká, agm, s. 156-157.

⁶⁰ Kryczyński, *Historia Meczetu w Wilnie (Próba Monografii)*, s. 28-29.

⁶¹ “Pamięci Wielkiego Księcia Litewskiego Witolda” [Litvanya Grandükü Vitold Hatırası], Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 1-2.

⁶² Kırmırlı Cafer Seydahmet, “Mareşal Pilsudski”, *Emel*, S. 6, Haziran 1935, s. 1-2.

bulunan Müslüman Türk âleminin nezdinde de daima saygın bir şahsiyet olarak anılmıştır.⁶³ Pilsudski'nin anısına ayrılan yazıda Onun vefatı karşısında Polonya Tatarlarının Polonyalı kardeşleri gibi aynı kederi hissettikleri, Mareşalin Sibiryaya sürgününden döndükten sonra (1893) Aleksandr Sulkeviç [Kara Mihal] ve Stefan Bielak [Stefan Belâk] adlı iki Tatarın kendisiyle birlikte nasıl çalıştıkları ve bilhassa Aleksandr Sulkeviç'in 1900 tarihinde Pilsudski'nin Petersburg Hapishanesinden kaçmasında oynadığı büyük rolü, 1920'de Mareşal Pilsudski'nin Tatar süvari birliğinin kurulmasını emrettiği zaman hızla eskisi gibi kuvvetli bir ordunun hazırlandığını ve bu ordunun Bolşeviklerle yapılan savaşta oynadığı rolün önemi üzerinde durulmuştur.⁶⁴

Eserlerinde ve makalelerinde kimi zaman Arslan Bey [Arslan Bej] adını kullanan Leon Kriçinski'nin editörü olduğu yayının ilk iki cildinde son derece kıymetli yazıları bulunmaktadır. 1932'deki birinci ciltte "1831 Leh İsyanında Lehistan Türkleri", "Aleksandr Sulkeviç (Kara Mihal, 1867-1916)", "General Süleyman Sulkeviç (1865-1920)", "İslâm Tarihi ve Lehistan Türklerine Ait 1922-1932 Seneleri Kitabiyatına Dair Notlar"⁶⁵ ile 1935 yılına ait ikinci ciltte "Lehistan Tatarları ve Müslüman Şarkı", "Kral Hazretlerinin Yüzbaşısı Oşmiyan [Oszmian] Kazası Tatarlarının Zabiti David Mirza Nayman Kriçinski'nin Vasiyetnâmesi", "Litvanya Tatarlarının Halk İsyanlarına İştiraki Tarihine Dair Materyaller" başlıklarını taşımaktadır.⁶⁶ Makalelerinden ikisi biyografi türündedir. Bunlar Mareşal Pilsudski'nin en yakın arkadaşlarından biri olan ve Polonya kamuoyunda büyük saygı kazanan Kara Mihal adıyla da anılan Aleksandr Sulkeviç⁶⁷ ile Bolşevik devriminin kaotik atmosferinde Kırım'da hükümet kurmuş olan Polonya Tatarı Süleyman Sulkeviç'e aittir.⁶⁸ Leon Kriçinski'nin makaleleri arasında 128 sayfadan ibaret olan "Lehistan Tatarları ve Müslüman Şarkı" adlı yazısı ise oldukça ayrıntılı bilgiler içermektedir. Leon Kriçinski yazısını 14 kısma ayırmak suretiyle okuyucunun istifadesine sunmuştur. Bu bölümler aşağıdaki gibidir:

1) Altın Orda ve Kırım'da Litvanya Tatarları⁶⁹

2) Yeni Tatar unsurlarının Litvanya'ya gelmeleri, din adamlarının şarktan getirilmesi, Türk müftüsünün fetvası, Türk-Tatar tüccarları, askerlik ve esirlik meseleleri, Polonya Tatarlarının ordu arkasından gitmeleri.⁷⁰

⁶³ *Agm*, s. 7-9.

⁶⁴ "Marszałek Józef Piłsudski", *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. xxiv-xxvi.

⁶⁵ Leon Kryczyński, "Tatarzy Litewscy w Wojsku Polskim w Powstaniu 1831 roku" [1831 Leh İsyanında Lehistan Türkleri], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 113-151; "Aleksander Sulkiewicz (Czarny Michał, 1867-1916)" [Aleksandr Sulkeviç (Kara Mihal, 1867-1916)], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 228-240; Arslan Bej, "General Maciej Sulkiewicz (1865-1920)" [General Süleyman Sulkeviç (1865-1920)], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 247-255; L. K., "Notatki Bibliograficzne do Historji Islamu Oraz Tatarów Litewskich za Lata 1922-1932" [İslâm Tarihi ve Lehistan Türklerine Ait 1922-1932 Seneleri Kitabiyatına Dair Notlar], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 295-311.

⁶⁶ Leon Najman Mirza Kryczyński, "Tatarzy Polscy a Wschód Muzułmański" [Lehistan Tatarları ve Müslüman Şarkı], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 1-130; "Testament Dawida Murzy Najmanskiego Kryczyńskiego, Chorążego Tatarskiego Powiatu Oszmiańskiego, Rotmistrza JKMcI" [Kral Hazretlerinin Yüzbaşısı Oşmiyan Kazası Tatarlarının Zabiti David Mirza Nayman Kriçinski'nin Vasiyetnâmesi], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 446-448; "Materjały do Historji Udziału Tatarów Litewskich i Powstaniach Narodowych" [Litvanya Tatarlarının Halk İsyanlarına İştiraki Tarihine Dair Materyaller], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 451-452.

⁶⁷ Kryczyński, "Aleksander Sulkiewicz (Czarny Michał, 1867-1916)", s. 228, 234-235.

⁶⁸ Arslan Bej, "General Maciej Sulkiewicz (1865-1920)", s. 249-250.

⁶⁹ Kryczyński, "Tatarzy Polscy a Wschód Muzułmański", s. 3-5.

⁷⁰ *Agm*, s. 6-19.

3)Litvanya'ya gelen Tatar ve Türk elçileri, Hanların Litvanya Tatar ailelerinin kıdemine dair aracılığı, Kırım'ın ve Türkiye'nin diplomatik müdahaleleri.⁷¹

4)Hac için Mekke ve Medine'yi ziyaretleri, uygulamalar ve efsaneler.⁷²

5)Polonya Tatarlarının diplomatik hizmetlerde bulunmaları [sefirlik ve tercümanlık gibi], Altın Orda'dan sefirler ve büyük şahsiyetlerin gelmesi, şarka karşı özel ilgi.⁷³

6)XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Litvanya Müslümanlarının Türkiye'ye göçleri, Türkiye hizmetine girmeleri, XIX. yüzyılda göç.⁷⁴

7)Rus hükümetinin siyaseti, Kırım Tatarları ve Müslümanlar, Polonya Tatarlarının yeniden şark ile münasebatı, evlilikler, Polonya Tatarlarının Rusya Müslümanları arasında inkılâp ve ilim sahasında hizmetleri ve içtimaî teşkilatları.⁷⁵

8)Dünya Savaşı, Polonya Müslümanları ve Rus devrimi.⁷⁶

9)Polonya Tatarlarının Kırım, Azerbaycan ve diğer İslâm merkezlerindeki hizmetleri.⁷⁷

10)Yeni doğan Polonya, Müslümanların mücadelesi, Lozan, Uluslararası Kongre ve Müslümanlar, Müslümanların seyahati, Polonya'da Müslümanların mevkii, yasama organlarına seçimler, Dünya İslâm Kongresi.⁷⁸

11)Şarkiyatçılık, Afgan kralı, Polonya Müslümanlarına gelen şark mümessilleri, ilmi faaliyet.⁷⁹

12)Avrupa'nın kuvvetlenmesi ve Müslümanlar.⁸⁰

13)Neşriyat hareketleri.⁸¹

14)Son hadiseler: Yugoslavya ve Polonya Müslümanları, Polonya Tatarları Fas sultanı nezdinde, Polonya Tatarları hakkında şark neşriyatı, Mısır talebeleri, başkentte ziyafetler ve şenlikler, sonuç.⁸²

Leon Kriçinski'nin ağabeyi ve aynı zamanda yayımlanan üç cildin yayın kurulunda bulunan Olgerd Kriçinski'nin sadece 1932'deki sayıda "Millî Cereyan ve Lehistan Türkleri" adlı bir yazısı mevcuttur.⁸³ Makalesine Litvanya Tatarlarının bir geleceği var mı? sorusunu sorarak başlamış ve yazısını bu sorunun cevabını arayan minvalde kaleme almıştır. Bu soruya Polonya Tatarları adına verdiği cevapta uzun ve görkemli bir geçmişe sahip olmaları gerçeğine vurgu yaparak millî bilince, tarihlerini yönlendiren yüksek ideallere sahip olmakla kanıtladıklarını ifade etmiştir.⁸⁴ Bu konuda yönlendirici fikir olarak doğu-batı sentezi anlayışının önemi üzerinde

⁷¹ Agm, s. 19-22.

⁷² Agm, s. 22-29.

⁷³ Agm, s. 29-47.

⁷⁴ Agm, s. 47-61.

⁷⁵ Agm, s. 61-77.

⁷⁶ Agm, s. 77-82.

⁷⁷ Agm, s. 82-92.

⁷⁸ Agm, s. 92-103.

⁷⁹ Agm, s. 103-111.

⁸⁰ Agm, s. 111-113.

⁸¹ Agm, s. 114-121.

⁸² Agm, s. 122-128.

⁸³ Olgerd Najman Mirza Kryczyński, "Ruch Nacjonalistyczny Tatarzy litewscy" [Millî Cereyan ve Lehistan Türkleri], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 5-20.

⁸⁴ Agm, s. 5-6.

durmuştur.⁸⁵ Yazar tartışma üslubuyla kaleme aldığı yazısında Polonya Tatarlarının tarihinden yola çıkarak bir gelecek vizyonu çizmeye çalışmıştır.

Stanislav Kriçinski, Leon ve Olgerd kardeşlerin uzaktan akrabası olup ilmî çalışmalarında Leon Kriçinski tarafından hem akademik hem de finansal anlamda desteklenmiştir.⁸⁶ İlk iki sayıdaki yazılarıyla birlikte 1938'deki üçüncü cilt doğrudan doğruya Stanislav Kriçinski tarafından hazırlanmıştır. 1932 ve 1935 tarihli yıllıklarda "General Yusuf Belâk (1741-1794)", "Mielecki Havalisinde Türk-Tatarların İskanı", "Lehistan'daki Tatar Alaylarına Ait Malzeme", "Bey Barski. XVII. Yüzyılda Leh Tatarlarının Faaliyetinden Bir Parça", "Değerli Müslümanların Hayatı: Yakub Azuleviç, Stefan Belâk, Mülâzım-ı Evvel Aleksandr Kriçinski", "II. Frederick Wilhelm Ordusunda Litvanya Tatarları", "XVII. Yüzyılda Lehistan Tatarlarının Âdetlerine Dair", "Kral Mihal'ın Volın Tatarlarına 1669 Yılında Gösterdiği Müsamahakârlık", "Lehistan'da Tatar Alayları Tarihine Dair Materyaller. İkinci seri" başlıklı makaleleri bulunmaktadır.⁸⁷ Makalelerinden "Bey Barski. XVII. Yüzyılda Leh Tatarlarının Faaliyetinden Bir Parça" başlığını taşıyan yazısı içerdiği detaylar bakımından dikkat çekmektedir. Yazıda XVII. yüzyılda Volin'da yerleşmiş olan ve asil bir Tatar ailesinden geldiği tahmin edilen Aleksandr Nayman Mirza Kriçinski isminde bir Tatarın Lehistan-Osmanlı münasebatında (1672-1699) oynadığı rol ile Lehistan Devleti'ne olan hizmetleri kaydedilmiştir. Özellikle 1672 tarihinde vuku bulan Osmanlı-Lehistan Savaşında oynadığı rol üzerinde duran yazar bir kısım Polonya Tatarlarının bu savaşta Osmanlı Devleti'ne ilticasını ve savaşın cereyanını detaylarıyla anlatmıştır. Aynı zamanda Kırım ordusunun bu savaş üzerindeki etkisi de izah edilmiştir.⁸⁸

Stanislav Kriçinski'nin 1938'de "Litvanya Tatarları" adıyla hazırladığı, monografi türünde yayımlanan Rocznik Tatarski'nin üçüncü cildi Polonya Tatarlarının tarihî ve kültürel alt yapısının zenginliğini bütüncül bir yaklaşımla sergileyen bir içeriğe sahiptir. On iki bölümden oluşan eser eski Lehistan-Litvanya Devleti dahilindeki Tatar yerleşimlerinden başlayarak aile ve kabile yapısı ile gelenekleri, dinî eğitim ve dinî edebiyatı kapsayıcı surette dinî hayat, dil ve yazı, geleneksel ritüeller (doğum, ad verme, düğün, cenaze), mezarlıklar, sihir ve şifa konularındaki bilgilere yer vermiştir.⁸⁹ Eserin en dikkat çeken kısmı Sihir ve Şifa başlığını kullanarak adlandırdığı on ikinci bölümünde Polonya Tatarlarının folklorunda önemli yer tutan öğelerin işlenmesidir. Buna göre bölgedeki Tatarların koruyucu gücüne inandığı ve âdeti insana eşlik eden bir takım pratikler söz konusudur. Verilen bilgilere göre bu pratikler kaynağını farklı etnik ve dinî kimliği dolayısıyla Tatarları çevreleyen çeşitli unsurların birleşiminden almıştır. Bu unsurlar İslâm inancı, Şaman kültürünün beslediği batıl inançlar ve hurafeler ile çevredeki yerel

⁸⁵ Agm, s. 11-12.

⁸⁶ Chazbijewicz, agm, s. 164.

⁸⁷ Stanisław Kryczyński, "General Józef Bielak (1741-1794)" [General Yusuf Belâk (1741-1794)], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 49-94; "Tatarsko-Tureckie Osadnictwo w Ziemi Mieleckiej" [Mielecki Havalisinde Türk-Tatarların İskanı], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 277-278; "Materjały do Historji Pułków Tatarskich w Polsce" [Lehistan'daki Tatar Alaylarına Ait Malzeme], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 279-283; "Bej Barski. Szkic z Dziejów Tatarów Polskich w XVII w." [Bey Barski. XVII. Yüzyılda Leh Tatarlarının Faaliyetinden Bir Parça], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 229-301; "Życiorysy Zasłużonych Muślimów: Jakób Azulewicz, Stefan Bielak, Porucznik Aleksander Kryczyński" [Değerli Müslümanların Hayatı: Yakub Azuleviç, Stefan Belâk, Mülâzım-ı Evvel Aleksandr Kriçinski], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 407-418; "Tatarzy Litewscy w Armji Fryderyk Wilhelma II" [II. Frederick Wilhelm Ordusunda Litvanya Tatarları], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 419-420; "Z Dziejów Obycza Jowósci Tatarów Polskich w XVII w." [XVII. Yüzyılda Lehistan Tatarlarının Âdetlerine Dair], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 423-424; "Przywilej Króla Michała dla Tatarów Wołyńskich z r. 1669" [Kral Mihal'ın Volın Tatarlarına 1669 Yılında Gösterdiği Müsamahakarlık], s. 425-428; "Materjały do Historji Pułków Tatarskich w Polsce. Serja druga" [Lehistan'da Tatar Alayları Tarihine Dair Materyaller. İkinci Seri], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 429-445.

⁸⁸ Kryczyński, "Bej Barski. Szkic z Dziejów Tatarów Polskich w XVII w.", s. 229-301.

⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Stanisław Kryczyński, *Tatarzy Litewscy*, Rocznik Tatarski, Tom III, Warszawa 1938.

Hıristiyan nüfustan alınanlardır. Monografinin bu bölümünde, kullanılan tılsımların biçim ve amacı, şanssız sayılan günler, rüya, büyü, şifacılar ve uygulamaları hakkında oldukça detaylı bilgilere yer verilmiştir.⁹⁰ Kitapta Polonya'daki tarihî Tatar yerleşim bölgelerini gösteren bir harita da bulunmaktadır.⁹¹ Ayrıca Polonya Tatarlarının köklerine dair kaynağını tamgalardan alan ve kabile mensubiyetlerini ilişkilendiren Polonya'daki Tatar aile armalarının görsel olarak sunulduğu bir tablonun verilmesi monografinin özgün taraflarından biridir.⁹²

Stanislav Kriçinski'nin Leon Kriçinski ile ortak iki yazısı da söz konusudur. Bunlar "Lehistan Türkleri Hakkında Muhtelif Tezler Listesi" ile "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Vilno Tatarlarının Ticaret ve Zanaatlarına Ait İki Vesika" dır.⁹³

Rocznik Tatarski'de Polonya Tatarlarının müftüsü Dr. Yakup Şinkeviç (1884-1966)'in yazıları da söz konusudur. Şinkeviç, Kriçinski kardeşlerin içtimaî ve kültürel sahada yaptıklarını dinî hayat alanında gerçekleştirmesi noktasında önemli bir şahsiyettir.⁹⁴ Bu bakımdan hayatı ve çalışmaları hakkında kısa bir izahat vermek yerinde olacaktır. 1910'da St. Petersburg'da Doğu Dilleri bölümüne başlamış ancak I. Dünya Savaşı sebebiyle dördüncü sınıf öğrencisi iken eğitimini bırakmak zorunda kalmıştır. Savaş yıllarında 1917'de cephede, 1918-1919 yıllarında Kırım'da asker olarak hizmet etmiştir. 1918'de bağımsızlığını kazanan Polonya'ya dönmüş ve devlet bursuyla derslerini tamamlaması için Berlin Üniversitesine gönderilmiştir. 1925'de doktora derecesiyle mezun olarak ertesi yıl Wilno'ya dönmüştür. 1925'de Polonya Müslümanlarının ilk toplantısında müftü olarak seçilmiştir. Müftülük görevi ömür boyu olduğundan 1944'te Polonya'dan ayrılmasına rağmen muhaceretteki hayatının sonuna kadar yeni müftü seçilememiştir. Müftülük görevi sırasında 1926'da Mısır'da yapılan Hilafet Konferansına Avrupa'nın tek Müslüman temsilcisi olarak katılmıştır. 1966'da ABD'nin Connecticut eyaleti New Haven şehrinde vefat eden Şinkeviç'in ilmî çalışmaları arasında en tanınan ve önemli çalışması, Kışaşı'l- Enbiyâ üzerine iki kısımdan oluşan incelemesidir.⁹⁵

Yakub Şinkeviç'in Polonya'da yaşadığı dönemde Rocznik Tatarski'de üç yazısı yayımlanmıştır. Bunlar "Kitaplara Dair", "Litvanya Tatarlarının Dinî Edebiyatı ve Kökeni" ve yayımlanmış bir çalışma üzerine yaptığı kitap değerlendirmesidir.⁹⁶

"Kitaplara Dair" başlıklı yazısında Kitab sözcüğünün Polonya Müslümanları nezdinde özel bir anlam taşıdığını belirterek dinî konuları ihtiva eden eserlerin tümünün Kitab tabiriyle karşılandığını ifade etmiştir. Yazısının devamında Kitaplarda Peygamberin hayatı, Peygamberin hayatı ile ilgili hikâyeler, dinî ibadetler ile örf ve âdetler hakkında açıklamalar, duaların tercümeleri, dinî efsanelerin bulunduğu bir içeriğe sahip olarak büyük bir kısmının Arap harfleri ile Lehçe ve Belarusça yazılmış olduğunu izah etmiştir.⁹⁷ Diğer taraftan Kitaplarda Arapça veya

⁹⁰ Kryczyński, age, s. 281-283.

⁹¹ Age, s. 52.

⁹² Age, s. 84-85.

⁹³ Bkz. L. Kryczyński - S. Kryczyński, "Spis tematów o Tatarach Litewskich i Kwestjach, z Nimi Związanych" [Lehistan Türkleri Hakkında Muhtelif Tezler Listesi], Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 316-319; "Dwa Dokumenty do Dziejów Handlu i Rzemiosła Tatarskiego w Wilnie w XVII i XVIII w." [XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Vilno Tatarlarının Ticaret ve Zanaatlarına Ait İki Vesika], Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935, s. 449-450.

⁹⁴ Jankowski, *agm*, s. 67.

⁹⁵ Aleksander Miśkiewicz, "Szynekiewicz Jakub (1884-1966)", Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wieku, Agencja Wydawnicza Argi, Red. Aleksander Miśkiewicz, Białystok 1438/2016, s. 186-187; Jankowski, *agm*, s. 62-63.

⁹⁶ Jakób Szynekiewicz, "O Kitabie" [Kitaplara Dair], Rocznik Tatarski, Tom I, Wilno 1932, s. 188-194; "Literatura Religijna Tatarów Litewskich i Jej Pochodzenie" [Litvanya Tatarlarının Dinî Edebiyatı ve Kökeni], Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935, s. 139-143; "Dr. Jan Stankiewicz. 1933. Białoruskija Musulmanie i Białoruskaja Literatura Arabskim Pismom", Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935, s. 453-455.

⁹⁷ Szynekiewicz, "O Kitabie", s. 188.

Türkçe tabirlerin kelimesi kelimesine tercüme edilmek suretiyle Lehçeye de yeni bir mana ve mahiyet kattığı bilinmektedir.⁹⁸ Kitab hakkındaki bu genel izahattan sonra Şinkeviç Polonya'daki en eski Tatar camilerinden biri olan Kruszyński'deki⁹⁹ camiye ait Kitab'ın açıklamasını, içeriğini listelemek suretiyle vermiştir.¹⁰⁰ Şinkeviç'in diğer bir yazısı olan "Litvanya Tatarlarının Dinî Edebiyatı ve Kökeni" başlıklı makale Polonya Müslümanlarının manevi hayatında kutsiyet atfettiği dinî metinler, bunların hangi dilde yazılmış oldukları ve mevcut el yazmalarını inceleyen genel bir içeriğe sahiptir. Buna göre Polonya'da yaşayan Tatar Türklerinin dinî edebiyatını temsil eden unsurlar yedi kısımdan oluşmaktadır. Bunlar Kur'ân, Sufra, Tecvid, Tefsir, Kitab, Hamâil ve Dalavari'dir.¹⁰¹ Polonya'daki Kur'ânların başlangıç ve son bölümlerinde, Arap harfleri ile olmak koşuluyla, Kur'ân'ı doğru okumayı öğreten Lehçe ve Belarusça bir bölüm bulunurdu. Polonya Tatarlarına ait hemen her evde Kur'ân-ı Kerim'in el yazma nüshalarının bulunması ve bunların bir nesilden diğerine miras olarak kalması da âdetti.¹⁰² Kur'ân'ın Leh diline tercümesi 1858'de Varşova'da basılmıştır. Bu tercüme Tatar kökenli Jan Tarak Mirza Buczacki tarafından gerçekleştirilmiştir. Jan Tarak Mirza Buczacki eserinin başına "Polonya'ya yerleşmiş olan Tatar ailelerinin her birinde mutlaka Kur'ân'ın Arapça orijinalinden tercümesi mevcuttur." ibaresini eklemiştir.¹⁰³ Sufra, Kur'ân'ın on üçte biri olup Arapça olan bu metin çocuklara din dersi verilirken veya hatim dualarında kullanılırdı. Kur'ân'ı doğru okumayı öğreten Tecvid Türkçeden Lehçeye çevrilmiştir. Kur'ân'ın manasını izah eden tefsir kitaplarında Polonya Tatarları için bir satır Arapça altında ise Lehçe'ye ilmî tercümesi bulunurdu. Hamâil, insanların üzerinde taşıdıkları bir çeşit muskadır. İçerisinde Arapça veya Türkçe dualar bulunmakta olup dinî merasimler Leh dilinde izah edilmiştir. Hacim yönünden daha büyük olan Hamâillerde takvimler, muska ve tedavi yöntemleri, kötü günlerin izahı ve rüya tabirleri gibi unsurlar da bulunurdu. Bilhassa imamların yanlarında taşıdığı en geniş Hamâillerde imamın görevini izah eden kısım, yeni doğan bebeğin kulağına ezan okuma, evlilik ve cenaze merasimleri ile ilgili bilgiler bulunurdu. Hamâiller Arap harfleri ile Lehçe yazılırdı. Dalavari dualar sözcüğünün bozulmasıyla şekil almış bir tabir olup dualar tomarı anlamında kullanılmıştır. Polonya Müslümanlarının bu tomarları üzerlerinde taşıdıkları gibi özellikle kabir ziyaretlerine götürmeleri bilinen bir âdettir. Müslümanların yaşadığı bazı bölgelerde ise sadece kabir ziyaretlerine götürülen dua tomarlarına Dalavari, yanlarında taşıdıkları dua tomarlarına ise Hramatka denilirdi.¹⁰⁴

Polonya Tatarları arasında Arap harfleri ile yazılmış olan dinî el yazmalarına sahip olmak bir zenginlik işareti olarak addedilirdi. Her Tatar ailesinde en az bir Kur'an-ı Kerim, ailenin her ferdi için ayrı olmak üzere birkaç adet Hamâil, bir kitap ve bir tefsir bulunurdu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra dinî kitapların çoğu kaybolmuş II. Dünya Savaşı'ndan sonra da nadiren bulunan nüshalar tamamen yok olmuştur. 1939'dan önce Kur'ân ve Hamâillerin sayısının oldukça fazla olduğu II. Dünya Savaşı sonrasında ise her bir Müslüman cemaatinde bir iki Kur'ân-ı Kerim ve Tefsirin kaldığı bilinmektedir.¹⁰⁵

⁹⁸ Bauer, *agm*, s. 201.

⁹⁹ Kruszyński, Tatarlara ait en eski yerleşim birimlerinden olup Grodno bölgesinde otantik özelliklerini koruyan bir köydür. Tatarlar bu köyde XVII. asrın sonlarından itibaren yaşamaya başlamışlardır. Kruszyński'nin ilk yerleşimcisi Albay Samuel Murza Krzeczowski olup Macaristan'da 1683'de vuku bulan bir savaşta Kral III. Jan Sobieski'nin hayatını kurtarmıştır. Kruszyński'da Tatarlara ait ahşap bir cami ile mezarlık bulunmaktadır. Bkz. Józef Korycki, "Kruszyński" [Kruszyński], Rocznik Tatarski, Tom II, Zamość 1935, s. 421-422.

¹⁰⁰ Szykiewicz, *agm*, s. 188-190.

¹⁰¹ Szykiewicz, "Literatura Religijna Tatarów Litewskich i Jej Pochodzenie", s. 138-139.

¹⁰² Bauer, *agm*, s. 201.

¹⁰³ Szykiewicz, *agm*, s. 140.

¹⁰⁴ Szykiewicz, *agm*, s. 138-139; Bauer, *agm*, s. 202.

¹⁰⁵ Bauer, *agm*, s. 202.

Rocznik Tatarski'de, önce Lwów'da¹⁰⁶ Jan Kazimir Üniversitesinde ardından da Kahire'deki El-Ezher Üniversitesinde öğrenim görerek mezun olan iki Polonya Tatarı Ali İsmail Voronoviç ile Mustafa Aleksandroviç (1911-2000?)¹⁰⁷ gibi isimlerin yazıları da mevcuttur. Bu isimlerden Ali İsmail Voronoviç'in 1917-1920 yıllarında Kırım'ın Akmesicid şehrinde liseyi bitirdiği ve Tatar mekteplerinde muallimlik yaptığı bilinmektedir. Şarkiyat alanında tahsil alan ve 1939 yılı itibarıyla Varşova imamı olarak gördüğümüz Ali Voronoviç Kırım istiklâl davasına olan ideolojik bağlantısı ile de tanınmıştır.¹⁰⁸ Voronoviç'in sadece 1935 tarihli ikinci ciltte yazıları bulunmaktadır. Bunlar "Litvanya Tatarlarının Dil Bakıyeleri" ve "Litvanya Tatarlarının 'Kitabı' ve Münderecatı" başlıklarını taşımaktadır.¹⁰⁹ Aynı şekilde Mustafa Aleksandroviç'in de 1935 tarihli sayıda "Lehistan'daki Müslüman Halkın Efsaneleri, Falcılığı, Büyücülüğü ve Hurafatı" başlıklı bir yazısı mevcuttur.¹¹⁰

1928-1930 yıllarında Polonya Cumhuriyeti Senatosunda senatörlük görevinde bulunan Aleksandr Ahmatoviç'in¹¹¹ "Sabık Rusya Kalem-revi ve Şimdiki Lehistan Dahilinde İslâm Mezhebinin Hukuki Vaziyeti", İskender Ahmatoviç'in "1920 Yılında Ploçk Müdafaası" ve Ocak 1934-Ağustos 1939 tarihleri arasında Polonya'da aylık periyotlarla yayımlanan Życie Tatarskie dergisinin editörü Stefan Tuhana Mirza Baranowski'nin¹¹² "Müftülük İdaresinde Mevcut Yazma Kitaplar" başlıklı çalışmaları yine Tatar yazarlara ait yazılar arasındadır.¹¹³

Rocznik Tatarski'de rastladığımız isimlerden biri de Edige Şinkeviç [Edige Szykiewicz]dir. 1935 ve 1938 yıllarının sayılarında yayın kurulunda bulunarak Rocznik Tatarski'de "Cafer Bey Seydahmet. İsmail Bey Gaspıralı (Gaspırskiy)" başlıklı kitap incelemesini kaleme almıştır.¹¹⁴ Değerlendirmesini yaptığı kitap incelemesi *Kırım İstiklâl Davası*'nın ideoluğu Cafer Seydahmet

¹⁰⁶ Polonya sakinleri tarafından kullanılan şekliyle Lvov [Lwów], bugünkü Ukrayna'da bulunan Lviv şehridir. Bkz. Dariusz Kołodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania. International Diplomacy on the European Periphery (15th-18th Century). A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents*, Brill, Leiden 2011, s. xxxi.

¹⁰⁷ *Podróże do Serca Islamu. Antologia Międzywojennego Reportażu Polskich Tatarów* [İslâm'ın Kalbine Yolculuklar. Polonya Tatarlarının Savaşlar Arası Röportajının Bir Antolojisi], Colloquia Orientalia Bialostocensia - Studia Tatarskie, Seria 3, Red. Grzegorz Czerwiński, Alter Studio, Białystok 2014, s. 171; Tahira Szczesnowicz, "Woronowicz Ali Ismail (1902-1941?)", *Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wieku*, Agencja Wydawnicza Argi, Red. Aleksander Miśkiewicz, Białystok 1438/2016, s. 193; Aleksander Miśkiewicz, "Aleksandrowicz Mustafa (1911-2000?)", *Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wieku*, Agencja Wydawnicza Argi, Red. Aleksander Miśkiewicz, Białystok 1438/2016, s. 29-30; Chazbijewicz, *agm*, s. 164.

¹⁰⁸ *Emel*, S. 138, Mayıs 1939, s. 30.

¹⁰⁹ Ali Woronowicz, "Szczątki Językowe Tatarów Litewskich" [Litvanya Tatarlarının Dil Bakıyeleri], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 351-367; "Kitab Tatarów Litewskich i Jego Zawartość" [Litvanya Tatarlarının 'Kitabı' ve Münderecatı], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 376-394.

¹¹⁰ Mustafa Aleksandrowicz, "Legendy, Znachorstwo Wróżby i Gusła Ludu Muzułmańskiego w Polsce" [Lehistan'daki Müslüman Halkın Efsaneleri, Falcılığı, Büyücülüğü ve Hurafatı], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 368-375.

¹¹¹ Miśkiewicz, "Achmatowicz Aleksander (1865-1944)", s. 14.

¹¹² Janusz Danecki, "Literature of the Polish Tatars", *Muslims in Poland and Eastern Europe: Widening the European Discourse on Islam*, Ed. Katarzyna Górak-Sosnowska, University of Warsaw Faculty of Oriental Studies, Warszawa 2011, s. 48.

¹¹³ Bkz. Aleksander Achmatowicz, "Zarys Stanu Prawnego Wyznania Muzułmańskiego w Byłej Rosji i Współczesnej Polsce" [Sabık Rusya Kalem-revi ve Şimdiki Lehistan Dahilinde İslâm Mezhebinin Hukuki Vaziyeti], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 96-112; Iskander Achmatowicz, "Obrona Płocka w Roku 1920 (Wspomnienia Uczestnika)" [1920 Yılında Ploçk Müdafaası], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 241-246; Stefan Tuhana-Mirza Baranowski, "Zbiór Rękopisów w Muftiacie" [Müftülük İdaresinde Mevcut Yazma Kitaplar], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 314-315.

¹¹⁴ Kırmılı Yigit, "Džafer Bey Sejdamet. Ismail Bey Gasprali (Gaspriński)", *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 458-459.

Bey'e ait olup 1934'de İstanbul'da basılan eserine aittir.¹¹⁵ Yaygın olarak *Edige Kırimal* adıyla bilinen yazarın Kırım millî kurtuluş hareketinin yayın organı misyonuyla Romanya'da basılan *Emel* mecmuasında da yazıları mevcut olup bu yayında daha çok *Kırımlı Yigit* müstear adını kullanmıştır.¹¹⁶ Edige Şinkeviç I. Dünya Savaşı öncesinde Kırım'a avdet eden Polonya kökenli bir Tatar ailesine mensup olup 1911'de Bahçesaray'da dünyaya gelmiştir ve Müftü Yakup Şinkeviç amcasıdır. Aynı zamanda *Kırım İstiklâl Davası*'nın faal aktörlerinden biridir.¹¹⁷

Rocznik Tatarski'nin Polonya'da azınlık statüsündeki Türk kökenli iki topluluk olan Tatar-Karaim münasebetlerine katkı sağlayan bir özelliği olduğunu da söyleyebiliriz. Buna göre yayında Hacı Sereya Şapsal ile Ananyaş Zayaçkovski gibi iki Karaim Türkünün yazıları da yer almaktadır. Sereya Şapsal "Polonya Tatarlarının Anadilini Kaybetmelerine Dair" başlıklı yazısında anadilin unutulması sorununun yerli unsurlarla yapılan evliliklerden kaynaklı olduğu tezini ortaya koymuştur. Varşova Üniversitesi Şark Araştırmaları Enstitüsü profesörlerinden Ananyaş Zayaçkovski ise "Leh Arazisinde Türk Unsurları" başlığı altında Polonya'nın doğu sınırında yaşayan Tatarlar ve Karaimler, bunların eski Lehistan-Litvanya topraklarına geldikleri dönem, tarihî ve siyasî vaziyetleri hakkında bilgi vererek Polonya Tatarlarının muhtelif tesirler neticesinde lisanlarını nasıl kaybettiklerini ve sebeplerini araştırmıştır.¹¹⁸

Sonuç

Bir Türk milliyetçisi ve sadık bir Polonya vatandaşı olan Leon Nayman Mirza Kriçinski'nin rehberliğinde yayımlanan Rocznik Tatarski Polonya'da yaşayan Tatarların tarihini, Türk ve Müslüman dünyası ile olan bağlarını inceleyen çalışmaların yer aldığı ilmi bir dergidir. Yıllık vasfını taşıyan yayını oluşturan metinlerin yazar kadrosu oldukça geniştir. Özellikle Tatar kökenli Polonyalı yazarların konumları dikkate alındığında Polonya Tatarlarının küçük ama aynı zamanda ilmî-kültürel faaliyetleri dikkate alındığında son derece etkin bir azınlık oldukları tespit edilmektedir. Rocznik Tatarski'ye katkı sunan Tatar yazarlar arasında akademik üretkenlik açısından Stanislav Kriçinski'nin ön plana çıktığı görülmektedir. Yayın aynı zamanda iki dünya savaşı arası dönemde Polonya Tatarlarının çağdaş kimliğini temsil eden yüzüdür. Derginin Türk dünyasının ileri gelen ve muhacerette millî istiklâl mücadelesi veren isimlere sayfalarında yer vermesi mefkûre birliğine sahip olmanın bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Bu yazarlara ait makaleler anlaşılacağı üzere ideolojik türde yazı niteliğindedir. Yayının aynı zamanda Polonya Tatarları, Kırım Tatarları, Polonyalı şarkiyatçı ve tarihçilere bir arada yer veren âdeta ortak tarihi sürecin tüm aktörlerini kapsayan bir yazar kompozisyonu söz konusudur. Rocznik Tatarski'nin okuyucuya sunduğu bilgiler bugün dahi büyük ölçüde geçerliliğini korumaktadır. Dolayısıyla günümüz için de geçerli kaynaklardan biri olarak değerlendirilebilir.

Polonya'daki Tatar aydınlarının medeni varlıklarını gösterdikleri matbuat sahasındaki kültürel hareketlilik II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki siyasî koşullar neticesinde uzun süren bir kesintiye uğramıştır. 1993'den itibaren ise Rocznik Tatarski'nin günümüzdeki devamı

¹¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kırımlı Cafer Seydahmet, *Gaspıralı İsmail Bey (Dilde, Fikirde, İşte Birlik)*, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1934.

¹¹⁶ Edige Kırimal'ın *Emel* mecmuasının Romanya dönemindeki (1930-1940) yazıları şunlardır: Kırımlı Yigit, "Ana ve Oğlunun Kalbi", *Emel*, S. 6, Haziran 1936, s. 6-8; "Moskova'nın Tezatlari", *Emel*, S. 9, Eylül 1937, s. 1-7; "Rus Alfabesi Moskova'nın Kırım'da Yeni Ruslaştırma Aletidir", *Emel*, S. 136, Mart 1939, s. 6-15; "Acıklı Bir Ölüm", *Emel*, S. 147, Şubat 1940, s. 5-8; "Acıklı Bir Kayıp Daha", *Emel*, S.149, Nisan 1940, s. 9-18.

¹¹⁷ *Podróże do Serca Islamu. Antologia Międzywojennego Reportażu Polskich Tatarów*, s. 75-76.

¹¹⁸ Hadzy Sereja Szapszal, "O Zatraceniu Języka Ojczystego Przez Tatarów w Polsce" [Polonya Tatarlarının Anadilini Kaybetmelerine Dair], *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 34-48; Ananiasz Zajaczkowski, "Elementy Tureckie na Ziemiach Polskich" [Leh Arazisinde Türk Unsurları], *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 199-228.

niteliğinde Rocznik Tatarów Polskich [Polonya Tatarları Yıllığı] dergisi faaliyet göstermeye başlamıştır.

Polonya'daki Türk-Tatar matbuatının en tanınmış ve rağbet gören yayını olma özelliğine sahip olan Rocznik Tatarski, Türkçülük idealiyle hareket ederek sadece Polonya'da yaşayan Türk-Tatar toplumunun değil bütün Türk dünyasının geçmişini tetkik ve aydınlatma hedefiyle faaliyet göstermiştir.

Sonuç itibarıyla Rocznik Tatarski Polonya Tatarlarının tarihî, millî ve dinî kaynaklarına yolculuk yapmamızı sağlayan ve Polonya Tatarları/Müslümanları kimliğinin şekillenmesini izlememize imkan veren bir içerik sunmuştur.

Kaynakça

- ALEKSANDROWICZ, Mustafa, "Legandy, Znachorstwo Wróźby i Gusta Ludu Muzułmańskiego w Polsce", *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 368-375.
- ANDİCAN, A. Ahat, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya*, Doğan Kitap, İstanbul 2009.
- Arslan Bej, "General Maciej Sulkiwicz (1865-1920)", *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 247-255.
- BAUER, Lucyna Antonowicz, "Polonya Tatarları", Çev. Nadir Devlet, *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan'dan Ayrı Basım*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1985, s. 189-204.
- CHAZBIJEWICZ, Selim, "Leon Najman Mirza Kryczyński", *Rocznik Tatarów Polskich*, Seria 2, Tom I (XV), 2014, s. 161-165.
- DANECKI, Janusz, "Literature of the Polish Tatars", *Muslims in Poland and Eastern Europe: Widening the European Discourse on Islam*, Ed. Katarzyna Górak-Sosnowska, University of Warsaw Faculty of Oriental Studies, Warszawa 2011.
- DZIEKAN, Marek M., "Polnische Orientalisten Tatarischer Herkunft in der Ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts", *Rocznik Orientalistyczny*, T. LXVI, Z. 2, 2013, s. 5-13.
- GÓRKA, Olgierd, "Uwagi Orjentacyjne o Tatarach Polskich i Obcych", *Rocznik Tatarski*, Tom II, Wilno 1935, s. 145-198.
- JANKOWSKI, Henryk, "Jakup Szykiewicz", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 18, 2 (2011), s. 61-68.
- Kırımlı Cafer Seydahmet, "Mareşal Pilsudski", *Emel*, S. 6, Haziran 1935, s. 1-10.
- KIRIMLI, Hakan, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*, TTK, Ankara 2010.
- Kırımlı Yigit, "Dzafer Bey Sejdamet. Ismail Bey Gasprali (Gasprinski)", *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 458-459.
- Kırımlı Yigit, "Acıklı Bir Kayıp Daha", *Emel*, S. 149, Nisan 1940, s. 9-18.
- KOŁODZIEJCZYK, Dariusz, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania. International Diplomacy on the European Periphery (15th-18th Century). A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents*, Brill, Leiden 2011.
- KORYCKI, Józef, "Kruszyniany", *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 421-422.

Polonya Tatarlarının Matbuat Hayatından: Rocznik Tatarski (Tatar Yıllığı)

- KRYCZŃSKI, Leon , “Aleksander Sulkiewicz (Czarny Michał, 1867-1916)”, *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 228-240.
- KRYCZŃSKI, Leon Najman Mirza, “Tatarzy Polscy a Wschód Muzułmański”, *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 1-130.
- KRYCZŃSKI, Leon, *Historia Meczetu w Wilnie (Próba Monografii)*, Nakładem Przeglądu Islamskiego, Warszawa 1937.
- KRYCZŃSKI, Olgierd Najman Mirza, “Ruch Nacjonalistyczny Tatarzy Litewscy”, *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 5-20.
- KRYCZŃSKI, Stanisław, “Bej Barski. Szkic z Dziejów Tatarów Polskich w XVII w.”, *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 229-301.
- _____, Tatarzy Litewscy, *Rocznik Tatarski*, Tom III, Warszawa 1938.
- “Leon Kryczyński (W 25-lecie Działalności Społecznej i Literackiej)”, *Przegląd Islamski*, Styczeń-Wrzesień 1-3, Warszawa 1937, s. 2-6.
- “List Dżafara Sejdamera do Min. Achmatowicza”, *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 286-287.
- “Marszałek Józef Piłsudski”, *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. xxiv- xxvi.
- MIŚKIEWICZ, Aleksander, “Achmatowicz Aleksander (1865-1944)”, Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wieku, Agencja Wydawnicza Argi, Red. Aleksander Miśkiewicz, Białystok 1438/2016, s. 13-14.
- MIŚKIEWICZ, Aleksander, “Aleksandrowicz Mustafa (1911-200?)”, Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wieku, Agencja Wydawnicza Argi, Red. Aleksander Miśkiewicz, Białystok 1438/2016, s. 29-31.
- MIŚKIEWICZ, Aleksander, “Kryczyński Najman-Mirza Leon (1887-1939 lub 1940)”, Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wieku, Agencja Wydawnicza Argi, Red. Aleksander Miśkiewicz, Białystok 1438/2016, s. 93-95.
- MIŚKIEWICZ, Aleksander, “Szyrkiewicz Jakub (1884-1966)”, Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wieku, Agencja Wydawnicza Argi, Red. Aleksander Miśkiewicz, Białystok 1438/2016, s. 186-187.
- NALBORCZYK, Agata S., “Muslims in Poland: Their Origin, History and Organization of Religious Life”, *Balkanlarda İslâm Miadı Dolmayan Umut: Türkistan’dan Balkanlara*, C. II, Ed. Muhammet Savaş Kafkasyalı, TİKA, Ankara 2016, s. 427-447.
- “Pamięci Wielkiego Księcia Litewskiego Witolda”, *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 1-2.
- Podróże do Serca Islamu. Antologia Międzywojennego Reportażu Polskich Tatarów*, Colloquia Orientalia Bialostocensia - Studia Tatarskie, Seria 3, Red. Grzegorz Czerwiński, Alter Studio, Białystok 2014.
- Resulzade, Mamed Emin, “Aleyhim Selâm!”, *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 206-208.
- Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932.
- Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935.

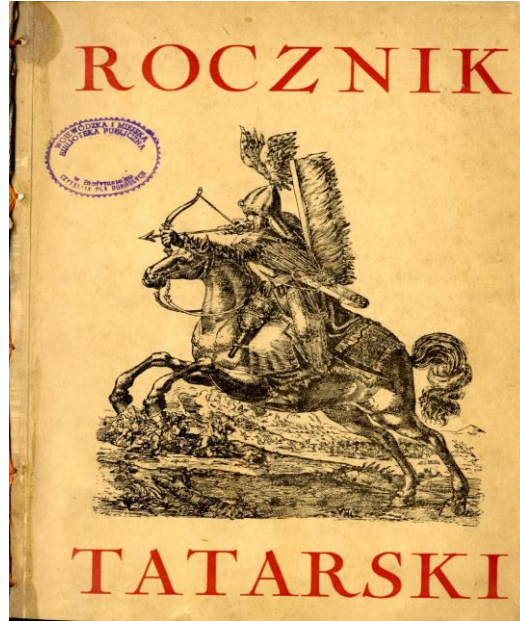
- SOYSAL, Abdullah Zihni, *Z Dziejów Krymu - Polityka, Kultura, Emigracja*, Wschód, Warszawa 1938.
- SZAPSZAŁ, Hadży Sereja, "O Zatraceniu Języka Ojczystego Przez Tatarów w Polsce", *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 34-48.
- SZCZĘSNOWICZ, Tahira, "Woronowicz Ali Ismail (1902-1941?)", *Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wieku*, Agencja Wydawnicza Argi, Ed. Aleksander Miśkiewicz, Białystok 1438/2016, s. 193-196.
- SZYNKIEWICZ, Jakób, "O Kitabie", *Rocznik Tatarski*, Tom I, Wilno 1932, s. 188-194.
- SZYNKIEWICZ, Jakób, "Literatura Religijna Tatarów Litewskich i Jej Pochodzenie", *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 139-143.
- SZYNKIEWICZ, Jakób, "Dr. Jan Stankiewicz. 1933. Białoruskija Musulmanie i Białoruskaja Literatura Arabskim Pismom", *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 453-455.
- TOPAKTAŞ, Hacer, *Dersaadet'te Son Leh Elçisi: Franciszek Piotr Potocki'nin Elçiliği Ekseninde Osmanlı-Leh Diplomatik İlişkileri ve Uluslararası Boyutu (1788-1793)*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2012.
- VORONOVİÇ, İmam Ali [Ali Ismail Woronowicz], "Kırım-Leh ve Litwa Tatarları Arasındaki Kardeşlik", *Emel*, S. 138, Mayıs 1939, s. 24-30.
- WORONOWICZ, Ali, "Szczałki Językowe Tatarów Litewskich", *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 351-367.
- WRÓBLEWSKA, Urszula, "Czasopisma Tatarskie Jako Źródło do Analizy Oświaty Tatarów w Latach 1918–1939", *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą Drugiej Rzeczypospolitej*, Red. I. Michalska – G. Michalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 281-295.
- ZAJĄCZKOWSKI, Ananiasz, "Elementy Tureckie na Ziemiach Polskich", *Rocznik Tatarski*, Tom II, Zamość 1935, s. 199-228.
- ZAJĄCZKOWSKI, Ananiasz, "Polonya'da Türk Menşeli Etnik Unsurlar", Çev. Zeynep Kerman, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XIX'dan Ayrı Basım, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1971, s. 35-42.

Açıklamalar

- 1- Köşeli parantezdeki yazılar yazar tarafından eklenmiştir.

EKLER:

EK-1: Rocznik Tatarski'nin Kapak Resmi, 1932 (C. I)

EK-2: Soldan: Leon Nayman Mirza Kriçinski, Olgerd Nayman Mirza Kriçinski, Stanislaw Kriçinski (Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wieku, s. 93,97,99.)

EK-3: Müftü Dr. Yakup Şinkeviç (Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wiek, s. 186.)

EK-4: Polonya Tatarlarından oluşan bir heyet, Polonya Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Ignacy Mościcki ile. Soldan: Osman Ahmatoviç, Leon Nayman Mirza Kriçinski, Polonya Cumhurbaşkanı Ignacy Mościcki, Olgerd Nayman Mirza Kriçinski. Varşova, 20 Aralık 1935 (Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX Wiek, s. 95.)

